

Létezhet tolerancia a harmadik után?
- *az erőszakos többszörös visszaesők helyzete büntetési szabási és
végrehajtási szempontból*

Jelige: *delphia*

A dolgozat lezárásának dátuma: 2014. november 1.

TARTALOMJEGYZÉK

1. Bevezető.....	3
2. Az erőszakos többszörös visszaeső fogalma és a kategória kialakulásának története ...	6
2. 1. Az erőszakos többszörös visszaesői alakzat kialakulása a magyar büntetőjogban	6
2. 2. Az erőszakos többszörös visszaeső hatályos fogalma	10
3. Büntetéskiszabási elvek és gyakorlati megjelenésük.....	13
3. 1. Az erőszakos többszörös visszaesőkre vonatkoztatható büntetéskiszabási elvek a múltban	13
3. 2. Az erőszakos többszörös visszaesőkre vonatkozó hatályos büntetéskiszabási rendelkezések.....	15
3. 2. 1. A három csapás büntetési elv	17
4. Az erőszakos többszörös visszaesők jellemző szubjektív vonásai.....	20
4. 1. Az elkövetett bűncselekmények jellemzői	21
4. 2. Az erőszakos többszörös visszaesők személyi körülményei	23
4. 3. Alkohol- és drogfogyasztási szokások	24
4. 4. Gyakori személyiségzavarok többszörös visszaesők esetén.....	24
5. A büntetés-végrehajtás összetevői erőszakos többszörös visszaesők esetén	27
5. 1. A fegyházfokozat.....	27
5. 2. A hosszú tartamú szabadságvesztés	28
5. 3. A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés.....	31
5. 4. Az erőszakos többszörös visszaesők körülményei a büntetés-végrehajtási intézetekben	35
5. 5. Mit lehetne még tenni az erőszakos többszörös visszaesők hatékonyabb kezelése érdekében a büntetés-végrehajtási intézetekben?	36
6. Összegzés	40
Felhasznált irodalom.....	42
Internetes források	43
Jogforrások	43

„Ellenzem az erőszakot, mert ha úgy tűnik is, hogy hasznos, a haszon csak átmeneti, de a szörnyűség amit okoz maradandó.”

Gandhi

1. BEVEZETŐ

A visszaesés problémaköre a büntetőjoggal foglalkozó, valamint az ehhez szorosan kapcsolódó tudományok terén méltán képezi vizsgálódás és szigorúbb szabályozás tárgyát. A kriminológia a bűnisméltás okait és a visszaeső bűnelkövetők személyiségjegyeit kutatja. A kriminalisztika kifejleszthet különböző kihallgatási taktikákat, melyeket a visszaesőkkel szemben hatékonyan tud alkalmazni, valamint visszaesők esetén különös jelentősége van még a nyilvántartásoknak is, legyen szó DNS-profil nyilvántartásról, vagy akár a *modus operandi* számon tartó rendszerről.¹

A büntető anyagi jogon belül a 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (a továbbiakban: Btk.) „Értelmező rendelkezéseiben” meghatározza a visszaesők típusainak fogalmát, valamint Általános Részében szigorúbb szankciókat határoz meg velük szemben.

Az 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról (a továbbiakban: Be.) a vádemelés elhalasztásából zárja ki a többszörös visszaesőket,² valamint a pártfogó felügyelet utólagos elrendelésénél³ visszautal a Btk. 69. § (2) bekezdésére, mely szerint a „*Pártfogó felügyelet alatt áll, az a visszaeső, akit feltételes szabadságra bocsátottak, vagy akivel szemben a szabadságvesztés végrehajtását felfüggesztették.*”⁴

Az 1979. évi törvényerejű rendelet a büntetések és intézkedések végrehajtásáról (a továbbiakban: Bv. tvr.) pedig többek között kimondja, hogy „*Enyhébb végrehajtási fokozat nem jelölhető ki, ha az elítélt erőszakos többszörös visszaeső.*”⁵

Az általam említett hivatkozások mindössze törtrészei annak, ahányféleképpen egy adott büntetőjoggal kapcsolatos tudományágban felmerül a visszaeső bűnözés problémaköre.

A visszaesőkön belül azonban van egy elkövetői csoport, amely tagjai még a visszaesők köréből is kiemelkednek azzal, hogy a lehető legsúlyosabb személy ellen

¹ SINKU Pál: *Kriminalisztikai alapfogalmak*. Budapest, Szent István Társulat, 2014. 65.

² Be. 223. § (1) bekezdés a) pont

³ Be. 567. § (1)

⁴ Btk. 69. § (2) bekezdés b) pont

⁵ Bv. tvr. 28/A. § (3) bekezdés c) pont

elkövethető bűncselekményeket követték el, és nem is egy alkalommal. Az ő esetükben a társadalomra veszélyesség még jobban felértékelődik.⁶

Az erőszakos többszörös visszaesők kategóriája azért is speciális, mert ahogyan a Legfelsőbb Bíróság kifejtette: „*úgy is felfogható, mint egy különös többszörös visszaesői kategória az erőszakos személy elleni bűncselekmények körén belül.*”⁷ Ehhez idomulva ezekre az elkövetőkre még több és még súlyosabb büntetőjogi szankció vonatkozik, mint a többi visszaeső-kategória képviselőire vagy akár az egyszeri, de igen súlyos büntettek elkövetőire. Ennek hatására kerülhetnek ők a lehető legszigorúbb büntetés-végrehajtási helyzetbe, mely helyzet vizsgálata felőleli dolgozatom jelentős részét.

Az erőszakos többszörös visszaeső fogalma 2009 óta része a magyar büntetőjognak. A 2010. évi LVI. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról (a továbbiakban: 2010. évi LVI. törvény) hatálybalépésével⁸ – a háromcsapás büntetési elv alkalmazásának megkezdésével - pedig a rájuk vonatkozó szabályok még szigorúbbak lettek. Onnantól kezdve, hogy bevezetésre került nálunk, a közvéleményt és a jogtudomány jeles képviselőit is megosztja e szabályozás. Van, aki a szigor célszerűségét hangsúlyozza; van, aki hiányolja a bírói szabad mérlegelést; és van, aki a három csapás büntetés alkalmazásának hatékonyságát vizsgálja. Fontos kitérni magának a tényleges életfogytiglani szabadságvesztésnek a bírálatára is, amely büntetés szükségképpen nagyobb számban fordulhat elő az erőszakos többszörös visszaesők esetében, a büntetés-kiszabási elvek sajátosságának köszönhetően, és amelyet a közelmúltban a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bírósága embertelennek és az Emberi Jogok Európai Egyezményével ellentétesnek mondott ki⁹ (még ha nem is az erőszakos többszörös visszaesők kapcsán).

Dolgozatomban a visszaesőknek ezen speciális kategóriájával foglalkozom részletesen. Kitérek magára a fogalomra és bevezetésére, az erőszakos többszörös visszaesőkkel szemben alkalmazandó szankciók fejlődésére, és ezen szankciók kivételesen abszolúte meghatározott voltának problematikájára, valamint ezen belül a három csapás büntetési elvre. Összegyűjtöm, hogy milyen jellemző személyiségjegyeket foglalhat magában az erőszakos többszörös visszaeső, és milyen körülmények hatására válhat valaki ilyen

⁶ VIGH József – GÖNCZÖL Katalin – KISS Juhász István – SZABÓ Imre: *Erőszakos bűncselekmények és elkövetőik*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1973. 283.

⁷ Legfelsőbb Bíróság 83. BK vélemény az erőszakos többszörös visszaesőkről <http://www.lb.hu/hu/kollvel/83-bky> [letöltve: 2014. 10. 15.]

⁸ TÓTH Mihály: Utak ösvények és csapások a visszaesés büntetőjogi szabályozásában. In: BELOVICS Ervin – TAMÁSI Erzsébet – VARGA Zoltán (szerk.): *Örökség és büntetőjog. Emlékkönyv Békés Imre tiszteletére*. Budapest, PPKE JÁK, 2011. 177.

⁹ ORIGO.HU: Strasbourg: Embertelen a tényleges életfogytiglan <http://www.origo.hu/itthon/20140520-strasbourg-embertelen-a-tenyleges-életfogytiglan.html> [letöltve: 2014. 09. 15.]

elkövetővé. Ennek segítségével megkísérlek olyan kezelési elveket összegyűjteni, melyek hatásosak lehetnek velük szemben.

A dolgozatban saját tapasztalataimat is közlöm, melyeket 21 erőszakos többszörös visszaesővel készített személyes interjúk során szereztem.

Majd megvizsgálom, hogy a kiszabott büntetés következtében konkrétan milyen helyzetbe kerülnek ezek az emberek és, hogy a büntetés-végrehajtási intézeteken belül, vagy szabadulásuk után lehet-e egyáltalán még tenni valamit, annak érdekében, hogy azokon az erőszakos reakciókon kívül, melyeket a világ valamilyen jelenségeire adnak - legyen szó akár egy bűnözői életvitelből fakadó folyamatosan rablások miatt felelősségre vont bűnözőről vagy egy olyan erőszakos személyiségről, aki szexuális erőszakért és emberölésért is volt már elítélve - más válaszuk is legyen az adott helyzetre, ha egyáltalán valaha szabadlábra kerülnek...

2. AZ ERŐSZAKOS TÖBBSZÖRÖS VISSZAESŐ FOGALMA ÉS A KATEGÓRIA KIALAKULÁSÁNAK TÖRTÉNETE

Bár az erőszakos többszörös visszaeső fogalmát a 2009. évi LXXX. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról (a továbbiakban: 2009. évi LXXX. törvény) vezette be büntetőjogunkba.¹⁰ Kialakulásának vizsgálatakor azonban érdemes a visszaeső fogalmának fejlődéstörténetét, az erőszakos többszörös visszaesőhöz hasonló elkövetői kör külföldön történő megkülönböztetését, valamint kriminológiai tanulmányokat is figyelembe venni. A kriminológiai visszaesők között ugyanis már korábban is felmerült egy, az ezen csoportnak majdnem megfelelő erőszakos visszaesői kör¹¹ és a törekvés a visszaesők további differenciálásának bevezetésére.

2. 1. Az erőszakos többszörös visszaesői alakzat kialakulása a magyar büntetőjogban

A visszaeső kategóriák utolsójaként alakult ki az erőszakos többszörös visszaeső fogalma. Az egyszerű visszaesés fogalmának fejlődését tanulmányozva nagy általánosságban azt tudom elmondani, hogy az általános visszaeséstől először a különös visszaesést¹² vagy legalábbis egy ehhez hasonló elkövetői alakzatot különböztettek meg és kezdtek el szigorúbban büntetni. Ezt is általában a vagyoni elleni bűncselekmények körében pl.: lopás, rablás, sikkasztás.

Ennek alapján az is megfigyelhető, hogy a visszaesőként való elkövetést az adott korok törvényei mindig a kor értékrendjével leginkább ellentétes bűncselekmények esetében emelték ki legjobban pl.: a középkorban különös visszaesőként vonták felelősségre királyi bíróság előtt azt, aki a püspöke által „hétizben” való megfenyítés után ugyanúgy vétett vallása ellen.¹³ Talán ezért is lehetséges, hogy a kizárólag személy elleni bűncselekményeket elkövető bűnismétlők csak a legújabb korban kaptak nagyobb figyelmet,¹⁴ amikor maga az emberi élet és méltóság elidegeníthetetlen és elsődleges alapjognak számít.¹⁵

A többszörös visszaesőkre leginkább megrögzött bűnismétlőkként hivatkoztak és a többszörös visszaesést is általában a különös kategórián belül értékelték.

¹⁰ BELOVICS Ervin – BUSCH Béla – GELLÉR Balázs – NAGY Ferenc – TÓTH Mihály: *Büntetőjog I. – A 2012. évi C. törvény alapján – Általános Rész.* Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, 2012. 495.

¹¹ VIGH – GÖNCZÖL – KISS – SZABÓ i. m. 294.

¹² OBERSCHALL Pál: *A visszaesés.* Budapest, Politzer Zs. és fia kiadása, 1900. 75.

¹³ OBERSCHALL i. m. 100.

¹⁴ GÖNCZÖL Katalin: *A visszaeső bűnelkövetők tipológiája.* Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1980. 312.

¹⁵ Magyarország Alaptörvénye – Szabadság és felelősség I-II. cikk

DEÁK Ferenc 1843. évi törvényjavaslata sok téren előremutató volt,¹⁶ és ha erőszakos többszörös visszaeséről van szó, nem hagyható figyelmen kívül, hogy e törvényjavaslatban kerültek először kiemelésre, szigorúbban szankcionálásra és taxatív felsorolásra visszaesés esetén olyan jellegű bűncselekmények is, melyek ma az erőszakos többszörös visszaesés tárgyát képezik pl.: gyermekölés, szándékos emberölés, szándékos sértések, verekedések, bujaságbeli büntettek, rablás. Többek között ezen bűncselekmények esetén is súlyosabb büntetés kiszabását tette volna lehetővé a törvény mind különös, mind pedig többszöri visszaesés esetén.¹⁷

Ehhez képest az 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről (a továbbiakban: Csemegi Kódex) csak vagyon elleni bűncselekmények esetén rendelkezik a visszaeséről, mint minősítő körülménnyel.¹⁸ Ettől függetlenül OBERSCHALL már ekkor kiemelte, hogy nem igazságos, hogy csak a vagyon az a jogtárgy, amely különös védelmet érdemel. Hiányolta a következetes rendszert, mely védi többek között a testi épséget és a közérkölcsiséget.¹⁹ Tehát egyfajta igény már ekkor megfogalmazódik, ha nem is konkrétan egy új visszaesői kategória bevezetésére, de legalább arra, hogy az erőszakos bűncselekmények esetén is büntessék kiemelten a különös visszaesőket.

Az 1900-as évek elején már törekedtek arra, hogy megkülönböztessék azokat a közveszélyes bűnözőket, akik hasonló motívummal követnek el súlyos bűncselekményeket, és személyiségükből az elkövetési hajlam is kiütözik.²⁰

Az 1928. évi X. törvénycikk a büntető igazságszolgáltatás egyes kérdéseinek szabályozásáról a megrögzött büntettek körében (a továbbiakban: 1928. évi X. tc.) rögzítette és szigorított dologházba utalást javasolt büntetésül azoknak az elkövetőknek, akik „*az élet, a személyem vagy vagyon ellen különböző időben és egymástól függetlenül legalább három büntettet*”²¹ követtek el és halálbüntetés kiszabásának a törvény alapján nem lenne helye velük szemben, valamint „*az utolsó és a közvetlenül megelőző büntettet öt éven belül követte el*”.²² Az 1928. évi X. tc. követelményként jelöli még meg az üzletszerűséget vagy az

¹⁶ GÖNCZÖL i. m. 71.

¹⁷ 1843-ik évi magyar büntető törvénykönyvi javaslat In: OBERSCHALL Pál: *A visszaesés*. Politzer Zs. és fia kiadása, Budapest, 1900. 110-111.

¹⁸ OBERSCHALL i. m. 114.

¹⁹ Uo. 129-130.

²⁰ GÖNCZÖL i. m. 78-79.

²¹ 1928. évi X. tc. In: GÖNCZÖL Katalin: *A visszaeső bűnelkövetők tipológiája*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1980, 96.

²² 1928. évi X. törvénycikk

elkövetésre való állandó hajlamot.²³ Ez a szabályozás jó kiindulópontként értékelhető az erőszakos többszörös visszaesői kategória későbbi meghatározásához, de az nem hagyható figyelmen kívül, hogy a cikkely a vagyon elleni bűncselekmények visszaesőit is a megrögzött büntettek közé sorolta, így további árnyalás szükségeltetett.

Az 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről (a továbbiakban: 1961. évi V. törvény) nagyobb figyelmet szentelt a bűncselekmények visszaesőként történő elkövetésére. Jó néhány olyan bűncselekmény minősített esetben megjelent a visszaesőként történő elkövetés, amelyek többszöri elkövetése ma az erőszakos többszörös visszaesőkénti minősítést alapozzák meg. Súlyosabban büntette a törvény például a visszaesőként elkövetett emberölést, testi sértést és rablást. Ám ezen szabályozás még mindig csak a különös visszaesés kategóriájának engedett teret, hiszen aki a fent említett bűncselekményeket egymás után (de mindig megbüntetve az aktuálisért) követte el, még mindig csak „általános” többszörös visszaesőnek számított.

A korábbi Btk. volt az a törvény, amelyik már általános jelleggel rendelkezett a visszaesésről és megkülönböztette a visszaesőket, a különös visszaesőket és a többszörös visszaesőket.²⁴ 2009-es módosítása előtt pedig azoknál a többszörös visszaesőknél, akikkel szemben a szigorított őrizet intézkedésként elrendelhető volt, megjelent az erőszakos többszörös visszaesők kategóriájába is beilleszthető elkövetői kör. Ők az élet, a testi épség és az egészség, a nemi erkölcs, a hivatalos személy elleni bűncselekmények elkövetői voltak, de mellettük továbbra is ugyanígy felsorolták a közbiztonságot, valamint a vagyont sértő bűncselekmények elkövetőit,²⁵ így teljes differenciálásról még itt sem beszélhetünk. A törvény külön alfejezeteket szentelt a különös és a többszörös visszaesőkre vonatkozó büntetéskiszabási elveknek. A többszörös visszaesőkre is a különös visszaesőkre vonatkozó rendelkezések voltak az irányadóak, így az erőszakos többszörös visszaesőket még itt sem emelték ki szigorúbb elvek alkalmazásával.²⁶

A korábbi Btk. részletezésekor a kitekintés elengedhetetlen a kriminológia irányába. Az 1970-es évek végétől a kriminológiai visszaesők között már megkülönböztették az erőszakos visszaesőket és komoly kutatásokat végeztek a kategória elkövetőinek körében, annak érdekében, hogy hatékonyan tudják kezelni őket, valamint, hogy feltárják, mely

²³ 1928. évi X. törvénycikk

²⁴ TÓTH i. m. 180.

²⁵ Korábbi Btk. 78. § (1)

²⁶ Korábbi Btk. 97-98. §

körülmények következtében vált a büntetett erőszakos visszaesővé.²⁷ Ennek köszönhetően pedig az igény is kifejezésre került egy olyan kategória kialakítására a büntető anyagi jogon belül is, amely a személy elleni erőszakos bűncselekmények visszaeső elkövetőit foglalja magában.²⁸

Végül a 2009. évi LXXX. törvény vezette be a korábbi Btk.-ba az erőszakos többszörös visszaeső fogalmát.²⁹

A törvénymódosítás a többszörös visszaesőkre vonatkozó szabályokon kívül³⁰ kifejezetten az erőszakos többszörös visszaesőkkel szemben is megállapított rendelkezéseket, melyeket a büntetés kiszabási elvek bemutatását magában foglaló fejezetben fejtek ki.

A 2010. évi LVI. törvény fordulópontot jelentett az erőszakos többszörös visszaesőkre vonatkozó szabályozás tekintetében. Ez a törvény vezette be ugyanis a három csapás néven elhíresült büntetési elvet, mely kimondja: *„Az erőszakos többszörös visszaesővel szemben az erőszakos többszörös visszaesőkénti minősítést megalapozó, súlyosabban büntetendő személy elleni erőszakos bűncselekmény büntetési tételének felső határa szabadságvesztés esetén a kétszeresére emelkedik. Ha a büntetési tétel így felemelt felső határa a húsz évet meghaladja, vagy a törvény szerint a bűncselekmény életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető, az elkövetővel szemben életfogytig tartó szabadságvesztést kell kiszabni.”*³¹ Ez a rendelkezés a jelenlegi szabályozásnak is megfelel.

A Btk. bevezetésével mindössze annyiban változott az erőszakos többszörös visszaeső fogalma, hogy a Btk. némiképp módosította a korábbi Btk.-ban szereplő személy elleni erőszakos bűncselekmények körét.

²⁷ Ld. VIGH József – GÖNCZÖL Katalin – KISS Juhász István – SZABÓ Imre: *Erőszakos bűncselekmények és elkövetők*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1973. 294-305.

²⁸ GÖNCZÖL i. m. 307.

²⁹ 2009. évi LXXX. törvény 42. § (5) A Btk. 137. §-a a következő 17-18. ponttal egészül ki, ezzel egyidejűleg a jelenlegi 17-19. pontok jelölése 19-21. pontra változik: *[E törvény alkalmazásában]* „17. erőszakos többszörös visszaeső az a többszörös visszaeső, aki mindhárom alkalommal személy elleni erőszakos bűncselekményt követ el. E pont alkalmazásában személy elleni erőszakos bűncselekmény az alkotmányos rend elleni erőszakos szervezkedés [139. § (1)-(2) bekezdés], a lázadás [140. § (1)-(2) bekezdés], a népiirtás (155. §), az apartheid (157. §), a polgári lakosság elleni erőszak (158. §), a bűnös hadviselés (160. §), a hadikövet elleni erőszak (163. §), az egyéb háborús bűntett (165. §), az emberölés (166. §), az erős felindulásban elkövetett emberölés (167. §), a testi sértés (170. §), a kényszerítés (174. §), a lelkiismeret és vallásszabadság megsértése (174/A. §), a közösség tagja elleni erőszak (174/B. §), az egyesülési, a gyülekezési szabadság, valamint a választási gyűlésen való részvétel jogának megsértése (174/C. §), a személyi szabadság megsértése (175. §), az emberrablás [175/A. § (1)-(5) bekezdés], az emberkereskedelem (175/B. §), az erőszakos közöszlész (197. §), a szemérem elleni erőszak (198. §), a bántalmazás hivatalos eljárásban (226. §), a hivatalos személy elleni erőszak (229. §), a közfeladatot ellátó személy elleni erőszak (230. §), a hivatalos személy támogatója elleni erőszak (231. §), a nemzetközileg védett személy elleni erőszak (232. §), a terrorcselekmény [261. § (1)-(7) bekezdés], a légi jármű, vasúti, vízi, közúti tömegközlekedési vagy tömeges áruszállításra alkalmas jármű hatalomba kerítése [262. § (1)-(3) bekezdés], az önbíráskodás (273. §), a rablás (321. §), a zsarolás (323. §), a zendülés minősített esetei [355. § (2)-(4) bekezdései] és az előjáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak (355. §),”

³⁰ TÓTH i. m. 183.

³¹ 2010. évi LVI. törvény 4. § (1)

Nemzetközi szinten az Amerikai Egyesült Államokban és Szlovákiában van büntetéskiszabás szempontjából relevanciája az erőszakos többszörös visszaeső fogalmának. Azonban ezekben az országokban nincs konkrétan bevezetve ez az elkövetői kategória. A három csapás büntetési elv megfogalmazásából lehet következtetni, hogy pontosan kik tartoznak a rendelkezés hatálya alá. Így az amerikai egyesült államokbeli és a szlovákiai szabályozást A három csapás című alfejezetben mutatom be.

2. 2. Az erőszakos többszörös visszaeső hatályos fogalma

Az erőszakos többszörös visszaeső fogalmának meghatározása a Btk. Záró Részében található az „Értelmező rendelkezések” között, mely szerint: *„E törvény alkalmazásában erőszakos többszörös visszaeső az a többszörös visszaeső, aki mindhárom alkalommal személy elleni erőszakos bűncselekményt követ el.”*³²

Ebből a megállapításból kitűnik, hogy a fogalomnak két lényegi eleme van: a) többszörös visszaeső b) mindhárom alkalommal személy elleni erőszakos bűncselekményt követ el.

Tehát az erőszakos többszörös visszaesői minősítés teljes megértéséhez ismernünk kell a többszörös visszaeső fogalmát, valamint azt, hogy a személy elleni erőszakos bűncselekmények közé pontosan mely bűncselekmények sorolhatók.

A választ ismét az „Értelmező rendelkezések” adják meg: *„E törvény alkalmazásában többszörös visszaeső az, akit a szándékos bűncselekmény elkövetését megelőzően visszaesőként végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték, és az utolsó büntetés kitöltésétől vagy végrehajthatósága megszűnésétől a szabadságvesztéssel fenyegetett újabb bűncselekmény elkövetéséig három év még nem telt el.”*³³

Eszerint a többszörös visszaeső a szándékos bűncselekmény előtt már legalább két szándékos bűncselekmény miatt kétszer (tehát visszaesőként) *„végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték, és az utolsó büntetés kitöltésétől vagy végrehajthatósága megszűnésétől a szabadságvesztéssel fenyegetett újabb bűncselekmény kitöltéséig három év még nem telt el.”*³⁴

Ezek után viszont az „egyszerű” visszaeső fogalmára való hivatkozást sem spórolhatom meg: *„E törvény alkalmazásában visszaeső a szándékos bűncselekmény elkövetője, ha korábban szándékos bűncselekmény miatt végrehajtandó szabadságvesztésre*

³² Btk. 459. § (1) bekezdés 31/c pont

³³ Btk. 459. § (1) bekezdés 31/b pont

³⁴ POLT Péter (főszerk.): *Új Btk. kommentár. 2. kötet, Általános rész.* Budapest, Nemzeti Közszerződési és Tankönyvkiadó, 2013. 154.

*ítélték, és a büntetés kitöltésétől vagy végrehajthatósága megszűnésétől az újabb bűncselekmény elkövetéséig három év még nem telt el.*³⁵

Összefoglalva tehát elmondható, hogy az erőszakos többszörös visszaeső olyan elkövető, akit a személy elleni erőszakos bűncselekmény elkövetését megelőzően visszaesőként, tehát két alkalommal, személy elleni erőszakos bűncselekmények elkövetése miatt végrehajtandó szabadságvesztére ítélték, és az utolsó büntetés kitöltésétől vagy végrehajthatósága megszűnésétől nem telt el három év.³⁶

A személy elleni erőszakos bűncselekményeket a Btk. 459. § (1) bekezdés 26. pontja taxatívén sorolja fel.³⁷ Látható, hogy a személy elleni erőszakos bűncselekmények közé az elkövethető legsúlyosabb emberellenes bűntettek alap- és minősített esetei tartoznak. Büntetésük a legenyhébb esetekben 3 évig terjedő szabadságvesztésben maximalizált pl.: testi sértés minősített esete, míg a legsúlyosabb esetekben a büntetés felső határa életfogytig tartó szabadságvesztés is lehet pl.: az emberölés minősített esetében.

Az erőszakos többszörös visszaesők fogalmának értelmezéséhez született meg a 83. BK vélemény az erőszakos többszörös visszaesőkről (a továbbiakban: 83. BKv.). A 83. BKv. azon túl, hogy kitér az erőszakos többszörös visszaeső kategóriának fogalmi elemeire, kihangsúlyozza, hogy mely esetekben nem beszélhetünk az erőszakos többszörös visszaesőkénti elkövetésről. Ide tartozik az, *„ha az elkövetőt az elbírálás alapjául szolgáló személy elleni erőszakos bűncselekmény elkövetését megelőzően már visszaesőként, különös visszaesőként, vagy akár többszörös visszaesőként elítélték ugyan, de ezek nem személy elleni*

³⁵ Btk. 459. § (1) 31.

³⁶ BELOVICS – BUSCH – GELLÉR – NAGY – TÓTH i. m. 495.

³⁷ Btk. 457. § (1) bekezdés 26. pont: „E törvény alkalmazásában személy elleni erőszakos bűncselekmény: a) népiirtás [142. § (1) bekezdés], az emberiség elleni bűncselekmény [143. § (1) bekezdés], az apartheid [144. § (1)-(3) bekezdés], b) a hadikövet elleni erőszak (148. §), a védett személyek elleni erőszak [149. § (1)-(2) és (4) bekezdés], az egyéb háborús bűntett (158. §), c) az emberölés [160. § (1)-(3) és (5) bekezdés], az erős felindulásban elkövetett emberölés (161. §), a testi sértés [164. § (3)-(6) és (8) bekezdés], d) az emberrablás [190. § (1)-(4) bekezdés], az emberkereskedelem [192. § (1)-(6) bekezdés], a kényszermunka (193. §), a személyi szabadság megsértése (194. §), a kényszerítés (195. §), e) a szexuális kényszerítés (196. §), a szexuális erőszak [197. § (1)-(4) bekezdés], f) a lelkiismeret és vallásszabadság megsértése (215. §), a közösség tagja elleni erőszak [216. § (2)-(3) bekezdés], az egyesülési, a gyülekezési szabadság, valamint a választási gyűlésen való részvétel jogának megsértése (217. §), g) az alkotmányos rend erőszakos megváltoztatása [254. § (1) bekezdés], a lázadás [256. § (1)-(2) bekezdés], h) a bántalmazás hivatalos eljárásban [301. § (1)-(2) bekezdés], a bántalmazás közfeladatot ellátó személy eljárásában [302. § (1)-(2) bekezdés], a kényszervallatás [303. § (1)-(2) bekezdés], a jogellenes fogvatartás (304. §), i) a hivatalos személy elleni erőszak [310. § (1)-(3) és (5) bekezdés], a közfeladatot ellátó személy elleni erőszak (311. §), a hivatalos személy vagy közfeladatot ellátó személy támogatója elleni erőszak (312. §), a nemzetközileg védett személy elleni erőszak [313. § (1) bekezdés], j) a terrorcselekmény [314. § (1)-(2) bekezdés], a jármű hatalomba kerítése [320. § (1)-(2) bekezdés], k) a rablás [365. § (1)-(4) bekezdés], a zsarolás (367. §), az önbíráskodás [368. § (1)-(2) bekezdés], l) a zendülés minősített esetei [442. § (2)-(6) bekezdés] és az előljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak [445. §].”

erőszakos cselekmények miatt történtek”³⁸, valamint az, „ha a többszörös visszaesőnek minősülő elkövető nagyszámú – több évre visszamenő – elítélései között valamely három évnél korábban történt elítélés tartalmaz személy elleni bűncselekményt, de úgy, hogy az a büntetés kiállítására vagy végrehajthatóságának megszűnésére figyelemmel visszaesést, többszörös visszaesést közvetlenül – az új elbírálandó cselekményhez viszonyítva – nem alapoz meg.”³⁹

³⁸ Legfelsőbb Bíróság 83. BK vélemény az erőszakos többszörös visszaesőkről - <http://www.lb.hu/hu/kollvel/83-bkv> [letöltve: 2014. 10. 15.]

³⁹ Legfelsőbb Bíróság 83. BK vélemény az erőszakos többszörös visszaesőkről - <http://www.lb.hu/hu/kollvel/83-bkv> [letöltve: 2014. 10. 15.]

3. BÜNTETÉSKISZABÁSI ELVEK ÉS GYAKORLATI MEGJELENÉSÜK

Amióta csak megkülönbözteti a jogtudomány a visszaesőket, azóta létezik a törekvés arra, hogy a kiszabott büntetés kifejezze azt, hogy az adott elkövető nem először kerül szembe a törvénnyel.

Mivel az erőszakos többszörös visszaesők fogalmának bevezetése új keletű, ezért konkrétan az erőszakos visszaesőkkel szemben alkalmazott büntetőjogi szankciókról csak a fogalom bevezetését követően beszélhetünk, de ez nem jelenti azt, hogy a korábbi fogalom-differenciáló törekvésekhez, melyeket az előző fejezetben mutattam be, nem kapcsolódtak büntetési elvek vagy javaslatok is.

3. 1. Az erőszakos többszörös visszaesőkre vonatkoztatható büntetéskiszabási elvek a múltban

Ahogy fentebb említettem az 1928. évi X. tc. a büntető a megrögzött büntettek körében már szigorított dologházba utalást javasolt büntetésül azoknak az elkövetőknek, akik *„az élet, a személyem vagy vagyon ellen különböző időben és egymástól függetlenül legalább három büntetett”*⁴⁰ követte el és halálbüntetés kiszabásának a törvény alapján nem lenne helye velük szemben, valamint *„az utolsó és a közvetlenül megelőző büntetett öt éven belül követte el”*.⁴¹ Az 1928. évi X. tc. követelményként jelöli még meg az üzletszerűséget vagy az elkövetésre való állandó hajlamot.⁴²

Az 1974. évi XI. törvény vezette be a szigorított őrizet intézményét a különösen veszélyes visszaesők kezelése érdekében.⁴³ Ezt még a korábbi Btk. is alkalmazta azokkal a többszörös visszaesőkkel szemben, akiket *„az élet, a testi épség és az egészség, a nemi erkölcs, a hivatalos személy, a közbiztonság, a vagyon elleni szándékos bűncselekmény, vagy garázdaság, avagy kábítószerrel visszaélés miatt korábban legalább háromszor, egyenként egy évet meghaladó végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték”*.⁴⁴ Ezen intézkedés alkalmazásának csak akkor volt helye, *„ha az elkövető a bűncselekmény elkövetésekor már betöltötte huszadik életévét, a felsorolt bűncselekmények bármelyike miatt legalább két évi*

⁴⁰ 1928. évi X. törvénycikk

⁴¹ 1928. évi X. törvénycikk

⁴² 1928. évi X. törvénycikk

⁴³ 23/2014. (VII. 15.) AB határozat a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 2010. július 23-tól 2013. június 30-ig hatályos 85. § (4) bekezdésének folyamatban lévő ügyben történő alkalmazása kizárásáról, a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 81. § (4) bekezdése alaptörvény-ellenességének megállapításáról és megsemmisítéséről, valamint a jogerős határozattal lezárt büntetőeljárások felülvizsgálatának elrendeléséről, Indokolás, III. [21] (a továbbiakban: 23/2014. (VII. 15.) AB határozat)

⁴⁴ Korábbi Btk. 78. § (1)

*szabadságvesztésre ítélik, és újabb bűncselekmények elkövetésének megelőzése érdekében erre az intézkedésre szükség van.*⁴⁵

Az intézkedés hatékonyságát a határozatlan időre elrendeltségben látták, mivel csak az öt éves felső határt adták meg, valamint abban, hogy szigorított őrizetbe csak a szabadságvesztés-büntetés letöltése után kerültek az elítéltek. Így az őrizet egyfajta átmenetet képezhetett a fegyház és a szabadulás között.

Ám még mielőtt a korábbi Btk.-t bevezették volna, már akkor megszületett a határozatlan tartamú szabadságvesztés kritikája, melyet egyébként a szigorított őrizeten kívül az életfogytig tartó szabadságvesztéssel is azonosítottak. Ellenérvként fogalmazta meg FÖLDVÁRI József, hogy a határozatlan tartamú szabadságvesztés a bíró ítélkezési jogát a büntetés-végrehajtási szervek kezébe adná, hiszen a határozatlan idejű szabadságvesztést töltő megjavulásáról a büntetés-végrehajtási szerv döntene, ahogy ennek következtében a szabadon bocsátásáról is. Maga a javulás is csak esetleges, semmi sem garantálja, hogy a fogvatartott meg fog javulni akárhány évet is tölt az intézetben.⁴⁶ Így a Büntető Törvénykönyv módosításáról szóló 1989. évi LVI. törvény a szigorított őrizetet hatályon kívül is helyezte.⁴⁷

A 2009. évi LXXX. törvény a többszörös visszaesőkre vonatkozó szabályokon kívül⁴⁸ az erőszakos többszörös visszaesőkkel szemben is megállapított rendelkezéseket: megemelte az erőszakos többszörös visszaesőkénti minősítést megalapozó büntetési tételek alsó határát⁴⁹, nem volt lehetőség a szabadságvesztés felfüggesztésére⁵⁰ és a büntetés enyhítésének a lehetőségét is kizárta.⁵¹

A 2010. évi LVI. törvény vezette be a három csapás néven elhíresült büntetési elvet, mely kimondja: *„Az erőszakos többszörös visszaesővel szemben az erőszakos többszörös visszaesőkénti minősítést megalapozó, súlyosabban büntetendő személy elleni erőszakos bűncselekmény büntetési tételének felső határa szabadságvesztés esetén a kétszeresére emelkedik. Ha a büntetési tétel így felemelt felső határa a húsz évet meghaladja, vagy a törvény szerint a bűncselekmény életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető, az elkövetővel szemben életfogytig tartó szabadságvesztést kell kiszabni.”*⁵² Ez a rendelkezés a jelenlegi szabályozásnak is megfelel.

⁴⁵ Korábbi Btk. 78. § (1)

⁴⁶ *Korszerűbb, hatékonyabb bánásmód a többszörösen visszaeső bűnözőkkel.* Vita az ELTE Állam és Jogtudományi Kara Kriminológiai Munkaközösségének 1971. február 26-i ülésén, Budapest, 1972. 8.

⁴⁷ 23/2014. (VII. 15.) AB határozat, Indokolás, III. [22]

⁴⁸ Tóth i. m. 183.

⁴⁹ 2009. évi LXXX. törvény 35. §

⁵⁰ 2009. évi LXXX. törvény 30. § (1) bekezdés a) pont

⁵¹ 2009. évi LXXX. törvény 34. § (2)

⁵² 2010. évi LVI. törvény 4. § (1)

3. 2. Az erőszakos többszörös visszaesőkre vonatkozó hatályos büntetéskiszabási rendelkezések

A Btk.-ból egyértelműen kiolvasható, valamint a büntetőjog tankönyvek is kitérnek rá, mégsem maradhat el az erőszakos többszörös visszaesőkre vonatkozó szabályozás részletezése, hiszen ezen szankcióknak köszönhetően kerülnek később a terheltek elítéltként és fogvatartottként abba a helyzetbe, amelyet vizsgálok és amely dolgozatom lényegi részét képezi.

A visszaesőkre vonatkozó Általános Részi paragrafusokról elmondható, hogy egyenes arányban súlyosodnak a visszaesői kategóriákkal.

Az erőszakos többszörös visszaesőkkel szemben alkalmazandó büntetőjogi szankciók szempontjából a konkrétan rájuk vonatkozó rendelkezéseken kívül különös jelentősége van még a többszörös visszaesőkkel szemben alkotott büntetési elveknek is, ugyanis ezek ugyanúgy vonatkoznak az erőszakos többszörös visszaesőkre is.⁵³

A Btk. 90. §-a kimondottan az erőszakos többszörös visszaesőkre vonatkozik. Az első bekezdés rögtön kizárja ezt az elkövetői kört a kedvezőbb büntetési nemek alkalmazásából, még akkor is, ha a bűncselekmény büntetési tételének felső határa háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb.⁵⁴ Az tehát, hogy az erőszakos többszörös visszaesőkkel szemben nem alkalmazható a Btk. 33. § (4) bekezdése, azt jelenti, hogy főbüntetésként nem kaphatnak más büntetést, mint szabadságvesztést. Mellékbüntetésként, a szabadságvesztés mellett természetesen ugyanúgy kiszabható még más büntetés vagy intézkedés is velük szemben (betartva a Btk. 33. § (6), valamint a 63. § (2), (3), (4) bekezdésében foglaltakat).

A Btk. 90. § (2) bekezdésben mindenekelőtt a jogalkotó azt mondja ki, hogy „*az erőszakos többszörös visszaesőkénti minősítést megalapozó, súlyosabban büntetendő személy elleni erőszakos bűncselekmény büntetési tételének felső határa szabadság vesztes esetén a kétszeresére emelkedik.*”⁵⁵ A rendelkezés megalapozottnak és jogosnak mondható: aki harmadszor is személy elleni erőszakos bűncselekményt követ el, az előző büntetések ellenére is, annak mindezt a büntetésében is kifejezésre kell juttatni, ezért szigorúbb elbírálási elveket érdemel. Így a jogalkotó kitágítja a büntetés keretét és arra kötelezi a bírót, hogy a törvényben megállapított büntetési tétel felső határának kétszeresét vegye alapul. Ez viszont azt is jelenti, hogy a középérték is eltolódik, és a középérték szerint kiszabott szabadságvesztés is magasabb lesz. Ezáltal pedig az erőszakos többszörös visszaesőkkel szemben kiszabott

⁵³ BELOVICS – BUSCH – GELLÉR – NAGY – TÓTH i. m. 495.

⁵⁴ Btk. 33. § (4)

⁵⁵ Btk. 90. § (2)

büntetések is, ha a Btk. 80. § (2)-(3) bekezdése szerinti elveket is figyelembe vesszük az adott rendelkezéssel párhuzamosan.

A Btk. 90. § (2) bekezdés a három csapásként elhíresült büntetési elvvel folytatódik: „Ha a büntetési tétel így felemelt felső határa a húsz évet meghaladná, vagy a törvény szerint a bűncselekmény életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető, az elkövetővel szemben életfogytig tartó szabadságvesztést kell kiszabni.”⁵⁶ A jogalkotó ezzel a szabállyal kizárja a bírói szabad mérlegelés lehetőségét, abszolúte meghatározott rendelkezést csempészve az alapvetően relatíve meghatározott büntetési rendszerünkbe.⁵⁷ A három csapás büntetési elvvel kapcsolatos nézeteket a következő alfejezetben fejtem ki.

A fent említett szabály más következményt is maga után von: ha az erőszakos többszörös visszaesőt automatikusan életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélik, az csak tényleges életfogytiglani szabadságvesztés lehet, ugyanis a Btk. 44. § (2) bekezdése kizárja az erőszakos többszörös visszaeső elkövetőket a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből.⁵⁸

A jogalkotó az egyfokú és kétfokú korlátozott enyhítésből is kizárja a visszaesők ezen kategóriáját,⁵⁹ azonban a korlátlan enyhítés lehetőségét biztosítja abban az esetben, ha erre a törvény Általános Része lehetőséget nyújt.⁶⁰ A korlátlan enyhítés lehetősége nyilvánvalóan azzal indokolható, hogy ezekben az esetekben a beszámítási képesség vagy a bűnös szándék hiányzik, így hiába kapják meg az elkövetők az erőszakos többszörös visszaesői minősítést, a büntetésnek igazodnia kell a szubjektív oldal hiányosságaihoz.

Mivel az erőszakos többszörös visszaesőkre vonatkozó szigorúbb jogkövetkezmények „részben megegyeznek a többszörös és különös visszaesőkre előírtakkal”,⁶¹ a Btk. 90. §-án kívül meg kell még említenem, hogy az erőszakos többszörös visszaesők ugyanúgy ki vannak zárva a tevékeny megbánás lehetőségének köréből, mint a többszörös vagy különös visszaesők.⁶²

Az erőszakos többszörös visszaesők szabadságvesztés-büntetésének végrehajtási fokozata fegyház,⁶³ és mint már fentebb említettem, nem bocsáthatók feltételes szabadságra.⁶⁴

⁵⁶ Btk. 90. § (2)

⁵⁷ BELOVICS – BUSCH – GELLÉR – NAGY – TÓTH i. m. 388.

⁵⁸ POLT Péter (főszerk.): *Új Btk. kommentár. 2. kötet, Általános rész.* Budapest, Nemzeti Közszerzési és Tankönyvkiadó, 2013. 157.

⁵⁹ BELOVICS – BUSCH – GELLÉR – NAGY – TÓTH i. m. 481.

⁶⁰ Btk. 90. § (3)

⁶¹ Legfelsőbb Bíróság 83. BK vélemény az erőszakos többszörös visszaesőkről - <http://www.lb.hu/hu/kollvel/83-bkv> [letöltve: 2014. 10. 15.]

⁶² Btk. 29. § (3) bekezdés a) pont

⁶³ Btk. 37. § (3) bekezdés ba) pont

⁶⁴ Btk. 44. § (2) bekezdés a)

Magától értetődő, hogy ahogy az összes visszaeső, úgy az erőszakos többszörös visszaeső sem bocsátható próbára és nem írható elő vele szemben jóvátételi munka sem. Ezeknél az intézkedéseknél a törvény kiemeli a visszaesők kizárását.⁶⁵

Az, hogy az erőszakos többszörös visszaesők nem bocsáthatók feltételesen szabadságra, próbára, valamint nem írható elő velük szemben jóvátételi munka és nem függeszthető fel szabadságvesztés-büntetésük sem, azt jelenti, hogy ezen elkövetőkkel szemben a törvény nem határozza meg a pártfogó felügyelet elrendelésének szükségességét, ami véleményem szerint fontos lenne a hosszú tartamú szabadságvesztést töltő visszaesők esetén. Úgy gondolom, ezt orvosolni fogja a 2015. január 1-jén hatályba lépő 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról (a továbbiakban: Bv. tv.) szabadulásra felkészítő rendelkezéseivel.⁶⁶

3. 2. 1. A három csapás büntetési elv

A három csapás büntetési elvet az Amerikai Egyesült Államokban alkalmazták először.⁶⁷ Szövetségi szinten 1984-ben elfogadtak egy az életmódszerű bűnelkövetőkre vonatkozó törvényt. 2004-ben pedig már több mint az 50 állam fele már alkalmazta a Three Strikes néven elhíresült törvényt, mely azt jelentette, hogy (a korábbi elítélések után) a harmadik bűncselekményét elkövetőt életfogytig tartó szabadságvesztésre kell ítélni, ahonnan leghamarabb 25 év elteltével szabadulhat.⁶⁸

Az Egyesült Államokban a szövetségi szintű szabályozás némiképp eltér a nálunk ismertté vált elvtől. Ugyanis itt, ha az elkövető, akit korábban jogerősen elítéltek akkor is a három csapás büntetési elv alanya lesz, ha nem *„kettő vagy több súlyos erőszakos büntettet”* követ el, hanem *„egy vagy több súlyos erőszakos büntettet és egy vagy több súlyos kábítószer-bűncselekményt”*.⁶⁹

Ahogy BEKE-MARTOS Judit is rávilágít, az egyesült államokbeli szabályzás abban is különbözik a magyar szabályozástól, hogy ott nincsenek időkorlátok – a magyar büntetőjogban a többszörös visszaeső fogalmából következik, hogy ez az időkorlát a büntetés letöltésétől/végrehajthatósága megszűnésétől az újabb bűncselekmény elkövetéséig három év – így akármikor követi el az elkövető a két súlyos erőszakos bűncselekmény elkövetése után a

⁶⁵ Btk. 65. § (2) bekezdés a) pont, 67. § (2) bekezdés a) pont

⁶⁶ Bv. tv. 185. §

⁶⁷ Anton FÁBRY: A „Három csapás” büntetési elv bevezetése és ennek tapasztalatai Szlovákiában In: *Ügyészek Lapja*, 2010. évi 6. szám, 127.

⁶⁸ BEKE-MARTOS Judit: Three Strikes Law. A három csapás törvénye Amerikában. *Rendészeti Szemle*, 2009. évi 9. szám, 97-99.

⁶⁹ BEKE-MARTOS i. m. 100.

következő bűncselekményt – ez akár 40 elteltével is megtörténhet – életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélik.⁷⁰

Nemcsak az időkorlát hiánya lehet azonban az amerikai szabályozás gyengesége, vagy éppen túlzott erőssége, hanem az is, hogy a harmadik súlyos büntett fogalmát sokkal rugalmasabban kezelik mint nálunk, így akár egy nagyobb értékű lopásért is megkaphatja az elkövető a 25 éves szabadságvesztést.⁷¹ Ezzel szemben Magyarországon a személy elleni erőszakos bűncselekmények felsorolása nem bővíthető,⁷² és tényleg csak a legsúlyosabb ember ellen elkövethető bűncselekményeket foglalja magában.

Úgy gondolom, hogy teljes mértékben nem lehet összehasonlítani a magyar és az amerikai szabályozást a három csapással kapcsolatban, ettől függetlenül némi támpontot nyújthatnak az egyesült államokbeli tapasztalatok, hiszen ott sokkal korábban bevezették az elvet, mint hazánkban. Tény, hogy 1994-től csökkent a bűnözés és javult a közbiztonság, így mondhatni a rendelkezés elérte a célját, ám negatívumként meg kell említeni, hogy bevezetése óta az államnak rengeteg pénzébe került a rabok számának növekedésének köszönhetően mind a fogvatartottak ellátása, mind az elhelyezése (új börtönök építése).⁷³

Alkotmányossági szempontból pedig az jelenthet iránymutatást hazánkban, hogy az Egyesült Államokban az amerikai legfelsőbb bíróság nem találta embertelen vagy kegyetlen büntetésnek a Three Strikes Law-t.⁷⁴

A magyar büntetőpolitikára minden bizonnyal az még nagyobb hatást gyakorolt, hogy a három csapás büntetési elvet 2003-ban a növekvő bűnözés és a brutális emberölések miatt bevezették Szlovákiában.⁷⁵ Itt először szabadabb mérlegelést biztosítottak a bíróságnak: mielőtt megszületett volna a tényleges életfogytiglani szabadságvesztésről a döntés, a bíróságnak vizsgálnia a kellett a bűncselekmény veszélyességi fokát, elkövetési mód visszataszítóságát, a következmények visszavonhatatlanságát, a társadalom védelmének az érdekét és azt, hogy van-e arra remény, hogy egy a tényleges életfogytiglani szabadságvesztésnél rövidebb, 15-25 éves börtönbüntetés megtudná javítani az elkövetőt.⁷⁶

Szlovákiában az új büntető törvény elfogadása azt eredményezte, hogy a bírói mérlegelés korlátozottabbá vált, és a felsorolt elveknek nem kellett teljesülniük az

⁷⁰ BEKE-MARTOS i. m. 105.

⁷¹ UO. 107.

⁷² Legfelsőbb Bíróság 83. BK vélemény az erőszakos többszörös visszaesőkről <http://www.lb.hu/hu/kollvel/83-bkv> [letöltve: 2014. 10. 15.]

⁷³ BEKE-MARTOS i. m. 106.

⁷⁴ UO. i. m. 107.

⁷⁵ FÁBRY i. m. 130.

⁷⁶ UO. 131

életfogytiglani szabadságvesztés kiszabásánál.⁷⁷ Ám ezen a 2009. évi 576. számú törvény úgy módosított, hogy a három csapás elvet csak akkor lehet alkalmazni, ha csak a Büntető Törvény Különös Részében életfogytig tartó szabadságvesztéssel is sújtható bűncselekmény miatt szabná ki a bíróság és csak akkor, ha az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabását a társadalom hatékony védelme is indokolja, és nincs remény arra, hogy az elkövető 25 évig tartó szabadságvesztés alatt megjavuljon.⁷⁸ Az új szabályozás minden életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéltet kizárt a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből.⁷⁹

Az előző fejezetekben ismertettem, hogy Magyarországon milyen rendelkezések előzték meg a három csapás büntetési elvet, illetve, hogy maga az elv mit jelent pontosan. A három csapás alkalmazása mellett sokkal kevesebb tudományos munkában foglalnak állást, mint ellene. Az is tény, hogy az elv 5 éve hatálya alapján messzemenő következtetéseket még nem lehet levonni hatékonyságáról. Abban azonban véleményem szerint mindenki egyet ért, hogy a büntetéskiszabás során értékelni kell, hogy ha az elkövető harmadik személy elleni erőszakos bűncselekménye olyan súlyos, hogy a Btk. 90. § (2) szerint felemelt büntetési tétel felső határa a 20 évet meghaladja, vagy életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető. Kérdés, hogy erre a legmegfelelőbb mód-e a három csapás. TÓTH Mihály a szabályozás kritikájaként hozza fel, hogy hazánkban már az elv bevezetése előtt is javultak a rablások és az emberölések statisztikai mutatói,⁸⁰ valamint magát az erőszakos többszörös visszaesőkre vonatkozó szabályozásból automatikusan következő tényleges életfogytiglani szabadságvesztés Alaptörvénybe ütközését az arányosság, valamint a bírói szabad mérlegelés megsértésének szempontjából.⁸¹ Az Alkotmánybíróság a halmazati háromcsapás megsemmisítéséről hozott határozatában - melyet a tényleges életfogytiglani szabadságvesztésről szóló fejezetben ismertetek - hasonló érveket fogad el a halmazati három csapással szemben, ezért úgy gondolom, hogy előremutató lehet, hogy ezeket az érveket az Alkotmánybíróság megalapozottnak találta, és a halmazati három csapást megsemmisítette.⁸²

⁷⁷ 23/2014. (VII. 15.) AB határozat, Indokolás, III. [19]

⁷⁸ FÁBRY i. m. 132.

⁷⁹ Uo. 132.

⁸⁰ TÓTH i. m. 186.

⁸¹ Uo. 188.

⁸² 23/2014. (VII. 15.) AB határozat

4. Az erőszakos többszörös visszaesők jellemző szubjektív vonásai

Véleményem szerint az elméleti tételek ismertetése után elengedhetetlen, hogy gyakorlati síkra is áthelyezzem az erőszakos többszörös visszaesők helyzetének feltárását.

Éppen ezért tartottam fontosnak, hogy az elkövetői kategória személyi jellemzőit is összegyűjtsem úgy, hogy közben megpróbálok választ adni arra a kérdésre, hogy miért lesz valaki erőszakos többszörös visszaeső, vagyis a fent említett büntetéskiszabási elvek alanya, valamint arra, hogy az alkalmazott büntetéskiszabási elveknek köszönhetően milyen büntetés-végrehajtási helyzetbe kerülnek, és ebben a helyzetben hogyan boldogulnak.

A fejezet elején szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy e fejezettől kezdve mindig az aktuális kérdéskörben a saját tapasztalataimat is közölni fogom, ugyanis 2014. szeptemberében a Budapesti Fegyház és Börtönben személyes interjúk keretében 23 fogvatartottal beszéltem. A bevallott bűncselekmények, illetve a számítógépes adatbázis alapján 21 férfi felelt meg az erőszakos többszörös visszaesői kategóriának. A személyes interjúkon olyan elítélteket kérdeztem, akik a számítógépes rendszer szerint erőszakos többszörös visszaesőnek minősültek, önként vállalták a részvételt és nem dolgoztak az interjúk készítésének idején. A megkérdezettek átlagéletkora 44,52 év volt.

Dolgozatom alanyainak megismerésén túl célom volt, hogy összehasonlíthassam a kategória bevezetése utáni körülményeiket egy, az erőszakos többszörös visszaesői kategória bevezetése előtti kutatással, melyet 27 erőszakos visszaeső körében folytattak le az 1970-es évek elején.⁸³ Így a kérdéseimet is úgy állítottam össze, hogy a hivatkozott kutatással összefüggésben tudjak következtetéseket levonni.

Bár a ma büntetéstana alapvetően a tette reagál, azt a tudomány már felismerte, hogy a bűncselekmény szubjektív tényezői is fontos befolyásolók a büntetéskiszabásnál.⁸⁴ Különösen fontosak a személyes körülmények abban az esetben, ha egy homogén visszaeső által többszörre is elkövetett, az előzőekhez hasonló bűncselekményről van szó. Ilyenkor ugyanis arra következtethetünk, hogy valamilyen külső vagy belső személyi körülmények, esetleg tulajdonságok miatt a bűnelkövetési hajlam már egybeforrt az elkövető személyiségével.⁸⁵

Amit GÖNCZÖL Katalin a karrier-bűnözők típusának jellemzésekor megállapít, az mind igaz az erőszakos többszörös visszaesőkre is (még ha 1980-ban nem is képezték külön visszaeső kategóriát és erőszakos visszaesőként csak a kriminológia különböztette meg őket):

⁸³ VIGH – GÖNCZÖL – KISS – SZABÓ i. m. 294-302.

⁸⁴ BELOVICS – BUSCH – GELLÉR – NAGY – TÓTH i. m. 385.

⁸⁵ VIGH – GÖNCZÖL – KISS – SZABÓ i. m. 295.

„az elkövetők személyiségébe mélyen beleépült a bűncselekményekben eddig is megnyilvánuló szembenállás és ez tartós torzulásra enged következtetni”.⁸⁶ Csakhogy az erőszakos többszörös visszaesőknél e torzulás még rombolóbb mind a saját világukra, mind a társadalomra nézve, mivel az általuk elkövetett bűncselekmények a lehető legveszélyesebbek az emberekre nézve.

A továbbiakban elsősorban nem az erőszakos többszörös visszaesők belső tulajdonságait mutatom be, hanem inkább azt, hogy milyen tényezők járulhattak hozzá az erőszakos többszörös visszaesőkben végbemenő, fent említett torzulás kialakulásához.

4. 1. Az elkövetett bűncselekmények jellemzői

Az elkövetői kategória sajátosságaira tekintettel véleményem szerint az elkövetett bűncselekményekből kell kiindulni.

A személyes interjún részt vevőkről elmondható, hogy 81%-uk fiatalkorában, 20 év alatt követte el az első bűncselekményét (a legtöbben 14-16 évesen). Akik 30 éves koruk előtt bűnöztek először, ők is korán, 21-22 éves korukban tették. Mindössze egy ember volt, aki 30 éves elmúlt az első bűncselekményének elkövetése idején, egy pedig, aki 47 éves volt.

Az elkövetett bűncselekmények összességét vizsgáltam nemcsak a legutóbbit, mert az erőszakos többszörös visszaesők esetében jelentősége van a korábban elkövetett személy elleni erőszakos bűncselekményeknek.

A megkérdezettek 71,4%-a követett el rablást (a legtöbben többször is), és ugyanennyien testi sértést (volt, aki több mint 10 súlyos testi sértést követett el eddig élete során). A testi sértések legtöbbször súlyos testi sértések voltak, de 4-en vallottak be könnyű testi sértést is, és 2-en pedig halált vagy életveszélyt okozó testi sértést. 1973-ban szintén testi sértést követtek el a legtöbben.⁸⁷ A szexuális bűncselekmények elkövetése az általam kérdezettek esetében ritkának mondható, 2-en vallottak be ilyen jellegű bűncselekményt. Emberölést, vagy annak kísérletét az interjúalanyok 14,3%-a követett el. Hivatalos személy elleni erőszakot pedig 19%-uk valósított meg. A személy elleni erőszakos bűncselekmények között előfordult még emberkereskedelem és zsarolás is.

Bár alapvetően egy homogén elkövetői körrel van szó, a bűncselekményeik nem minden esetben korlátozódnak le csak a személy elleni erőszakos bűncselekményekre, ugyanis a megkérdezettek között voltak, akik a személy elleni erőszakos bűncselekményeken kívül követtek el például: lopást, garázdaságot, csalást és betörést is.

⁸⁶ GÖNCZÖL i. m. 209-210.

⁸⁷ VIGH – GÖNCZÖL - KISS – SZABÓ i. m. 295.

A bűncselekmények fő motiválójának az igazságérzet vagy valamilyen sérelem bizonyult, amely alátámasztja az erőszakos többszörös visszaesők agresszivitásával kapcsolatban fentebb leírtakat, valamint azt, hogy esetükben a legtöbbször valamilyen konfliktushelyzet nem megfelelő kezelése vezet a bűncselekmény elkövetéséhez. 38%-uk követett el bűncselekményt valamilyen sérelem miatt. Ez szintén hasonló képet mutat, mint az 1973-as kutatás.⁸⁸ 33,3%-ukat motiválta pénzszerzés valamilyik bűncselekményük elkövetésében, míg féltékenységre/szerelmi ügyre, valamint önvédelemre/barátok, család megvédésére 23,8-23,8%-uk hivatkozott.

Az a bűncselekmények elkövetésekor jellemzően alkohol vagy drog befolyása alatt állt 33,3%-uk.

Az általam megkérdezett erőszakos többszörös visszaesőkről nem mondható el, hogy egyre súlyosabb bűncselekményeket követnének el.

Pozitívként tudom elmondani, hogy az elkövetett bűncselekményeket legalább részben 71,4%-uk megbánta.

A bűncselekmények jellemzőinek ismertetése után az erőszakos többszörös visszaeső kategóriájának fogalmi elemei az anyagi jog általi meghatározottság mellett továbbárnyalhatóak. Az erőszak az ő esetükben az elkövetett bűncselekmények jellegzetességének mondható: nem az összes elkövetett bűncselekményük, de legalább három, személy elleni erőszakos bűncselekményük volt. Ez a gyakorlatban viszont a megkérdezett erőszakos többszörös visszaesők nagy részénél jóval több (akár tíz feletti) erőszakos bűncselekmény elkövetését jelenti. Ahogy fent is említettem ez a legtöbb esetben testi sértés, rablás, hivatalos személy elleni erőszak, emberölés, valamint valamilyen szexuális bűncselekmény volt.

Azt, hogy mit jelent a többszörös visszaesés az anyagi jog segítségével korábban már részleteztem. Ezt még kiegészíteném azzal, hogy bár azt kifejezetten nem vizsgáltam, hogy pontosan milyen időközönként történt az erőszakos bűncselekmények elkövetése, valamint a jogerős ítéletek meghozatala, tapasztalataim alapján a megkérdezett fogvatartottak – egy-két kivétellel – háromnál jóval többször álltak bíróság előtt, és kaptak hosszú tartamú szabadságvesztés-büntetést. Életükből pedig több évtizedet töltenek fegyházban.

A visszaesésnek pedig az ő esetükben nyilvánvalóan abból a szempontból van relevanciája, hogy az újból és újból elkövetett bűncselekmények a legtöbb - de legalább három - esetben erőszakosak.

⁸⁸ Uo. 301.

Mindezek után feltehető a kérdés: milyen tényezők vezettek a fejezetben vázolt bűnelkövetői életutak kialakulásához?

4. 2. Az erőszakos többszörös visszaesők személyi körülményei

A saját kutatásom alapján elmondhatom, hogy a megkérdezett erőszakos többszörös visszaesők családi körülményei igen felemás képet mutatnak: míg 52,4%-uk nevelkedett teljes családban, viszonylag rendezett körülmények között, addig 38%-uk került állami gondozásba fiataalként. Átmenetről nem igazán tudok beszámolni, mindössze 1 olyan fogvatartott volt, akinek a szülei elváltak és az édesanyja egyedül nevelte.

A megkérdezettek 28,6%-a számolt be arról, hogy bántalmazták gyerekként, 1 ember pedig arról, hogy előfordult, hogy ő maga alkalmazta a tettelegességet a gyereknevelésben.

Az sokat elárul az erőszakos többszörös visszaesők fiataalkori körülményeiről, hogy 61,9%-uk nőtt fel olyan családban, ahol legalább öten voltak testvérek. A gyerekek magas számából az a következtetés vonható le, hogy az általam kérdezettek rossz anyagi körülmények között nevelkedtek. Ez válaszul szolgálhat arra, hogy a megkérdezettek a személy elleni erőszakos bűncselekmények közül - a testi sértés mellett - rablás(oka)t követek el a legnagyobb számban.

A család fontos érték különösen a hosszú tartamú szabadságvesztést töltők számára. A megkérdezettek 81%-a mondta, hogy sokat jelent/jelentene számára a család jelenléte a mostani helyzetében. Jelenleg 42,9%-uknak van felesége vagy élettársa. 62%-uknak van gyereke, de csak 19%-tartja a gyerekével/gyerekeivel a kapcsolatot.

A családi körülményeit 28,6%-uknak befolyásolta az, hogy szabadságvesztés büntetését tölti. Ez az adat némiképp kedvezőbb képet mutat, mint a VIGH – GÖNCZÖL – KISS – SZABÓ-féle 1973-as kutatás: akkor ugyanis a megkérdezett 27 erőszakos visszaeső 48%-ának befolyásolta kedvezőtlenül családi kapcsolatait a börtönbüntetés.⁸⁹ Ebből talán arra lehet következtetni, hogy a bűnözés az évek folyamán elfogadottabbá vált abban a szubkultúrában, ahonnan az erőszakos többszörös visszaesők származnak. Mindemellett pozitívként lehet felhozni, hogy a megmaradó családi kötelékeknek köszönhetően a reintegrációjuk elősegítése is könnyebb lehet.

Az 1970-es évek elején az erőszakos visszaesők iskolai végzettsége igen aggasztó képet mutatott: mindössze 25,9%-uk fejezte be az általános iskolát.⁹⁰

⁸⁹ VIGH – GÖNCZÖL – KISS – SZABÓ i. m. 297.

⁹⁰ Uo. 296.

2014-ben a kategória bevezetése után 5 évvel az mondható el, hogy az általam megkérdezettek végzettsége javuló tendenciát mutat: 66,6%-uk fejezte be az általános iskolát. Az általános iskola befejezése után 14,2%-uk nem tanult tovább, a szakmunkásképzőt 19%-uk fejezte be, a szakközépiskolát 1 ember fejezte be, míg gimnáziumi végzettséggel is 1 fő rendelkezik.

A büntetés-végrehajtási intézetbe kerülés előtt a 21 megkérdezett erőszakos többszörös visszaeső 33,3%-a alkalmi munkákból élt, állandó munkája 43%-nak volt. 5-en soha nem dolgoztak (van aki betegség miatt, van aki azért mert már fiatalkorától kezdve a bűnözésből él).

4. 3. Alkohol- és drogfogyasztási szokások

Az elkövetett bűncselekmények jellemzői között már említettem, azonban külön is ki kell térnem egy a megkérdezettek nagy részét érintő, és sok esetben befolyásoló tényezőre: az erőszakos többszörös visszaesők alkohol- és drogfogyasztási szokásaira.

1973-ban is vizsgálták, hogy az alkohol milyen mértékben van összefüggésben az erőszakos elkövetéssel. Akkor a megkérdezett elkövetők majdnem fele szokványos italozónak minősült, míg alkalmoszerűen ivott további 14,7%-uk.⁹¹

A tapasztalataim ehhez hasonlóak: az általam megkérdezettek 42,8%-a szokványos italozónak vallotta magát, míg 19%-uk alkalmoszerűen ivott az intézetbe kerülése előtt.

1973-ban nem vizsgálták az erőszakos visszaesők drogfogyasztási szokásait, akkoriban a kábítószer-fogyasztás még nem volt annyira elterjedt Magyarországon, mint napjainkban, ezért úgy gondoltam nekem már erre is ki kell térnem. Az általam megkérdezett 21 erőszakos többszörös visszaeső 28,6%-a rendszeres kábítószer-fogyasztó volt, 19%-uk pedig alkalmoszerűen fogyasztott drogot.

Fontos megemlítenem, hogy CSETNEKY is felhívja a figyelmet arra, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben a kábítószer-függőség kezelése a pszichológusok feladata.⁹² Magyarországon a Budapesti Fegyház és Börtön a központja az elítéltek számára tartott elterelésnek, amelyben az általam kérdezettek közül többen is részt vettek, és mindössze egy volt olyan, aki azt mondta, hogy számára hatástalan volt a kezelés, de csak azért mert szerinte hiányzott a belső elhatározása.

4. 4. Gyakori személyiségzavarok többszörös visszaesők esetén

⁹¹ VIGH – GÖNCZÖL – KISS – SZABÓ i. m. 298.

⁹² CSETNEKY László: Pszichológiai munka európai országok börtöneiben. In: *Belügyi Szemle* 2004. évi 6. szám, 107-109.

Végezetül amellet a tény mellett nem szabad elmenünk, hogy attól függetlenül, hogy milyen körülmények közül származnak az erőszakos többszörös visszaesők, a bűnelkövetésben bizonyos személyiségzavarok is befolyásolhatják őket. Jó néhány személyiségzavar jellemzése esetén említésre kerül, hogy jellemző, hogy bűnözési hajlamot idéz elő. Vannak olyan kóros állapotok, amelyek leginkább a többszörös visszaesők körében fordulnak elő. Ezekben az esetekben nem is az elmeállapot kóros elváltozására kell konkrétan gondolni, mert abban az esetben az elkövetők a büntethetőséget kizáró okok miatt más elbírálás alá kerülnek, hanem elég, ha enyhébb fokú személyiségzavarra gondolunk, amely nem feltétlenül befolyásolja a beszámítási képességet. Bár a személyes interjúk során vizsgálódásaim a személyiségzavarok előfordulására nem terjedtek ki, fontosnak tartom a szakirodalom segítségével bemutatni, hogy mely zavarok érinthetik leginkább az általam vizsgált elkövetői kört.

A neurotikusság például jellemző a többszörös visszaesők körében. Mivel e pszichés betegségekre leginkább a szorongás, depresszió, alacsony önértékelés, agresszivitás és a hirtelenharagúság a jellemző, az állandó frusztráltság miatt érthető, hogy az e zavarban szenvedő emberek hajlamosabbak a bűncselekmények elkövetésére.⁹³

Azt is meg kell említeni, hogy a neurotikusság jellemző a hosszútartamú szabadságvesztést töltők körében, ami pedig az erőszakos többszörös visszaesők esetében szinte magától értetődő, ezért ők még inkább ki vannak téve a kialakulás veszélyének.⁹⁴

A legjellemzőbb személyiségzavar, amit a bűnözőkkel kapcsolatban fel szoktak hozni, a pszichopátia. Aki pszichopata, az egocentrikus, manipulatív, érzéketlen, agresszív és aszociális. Az erőszakos visszaesést a pszichopátia nagymértékben megalapozza.⁹⁵

Az agresszivitás nem feltétlenül minősül személyiségzavarnak, de mindenféleképpen egy diszfunkcionális viselkedés.⁹⁶ Mivel az erőszakosságot és az agresszivitást leginkább szinonimaként lehet használni, az erőszakos többszörös visszaesők szükségképpen agresszívek. Az agresszivitás azonban leginkább szituációfüggő lehet az ő esetükben, ugyanis a személyes interjúk során sokkal inkább láttam az interjúalanyokat megtört és fásult embereknek, mint hirtelenharagú és agresszív személyiségnek. Ettől függetlenül nyilvánvalóan voltak olyan helyzetben, amelyben agresszív viselkedést tanúsítottak, mivel

⁹³ BOROS János – CSETNEKY László: *Börtönpszichológia*. Második, átdolgozott kiadás, Budapest, Rejtjel Kiadó, 2002. 111-112.

⁹⁴ BOROS – CSETNEKY i. m. 111-112.

⁹⁵ Uo. 113-117.

⁹⁶ Uo. 120.

erre a magatartásmódra a konfliktushelyzetek verekedéssel való rendezése jellemző⁹⁷, a személyes interjúkban résztvevők között pedig többen voltak, akiket verekedés közben okozott testi sértés miatt ítélték el.

⁹⁷ Uo. 120.

5. A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS ÖSSZETEVŐI ERŐSZAKOS TÖBBSZÖRÖS VISSZAESŐK ESETÉN

Ahogy fentebb említettem az erőszakos többszörös visszaesők a rájuk vonatkozó sajátos büntetéskiszabási elveknek köszönhetően viszonylag konkrét büntetés-végrehajtási helyzetbe kerülnek. Még mielőtt a jogerős ítélet meghozatalára sor kerülne, már akkor el lehet mondani, hogy a főbüntetésük szabadságvesztés lesz, hosszabb időtartamú, fegyházfokozatban kell letölteniük és a feltételes szabadságra bocsátásuk kizárt. Azokban az esetekben, pedig ahol a három csapás büntetési elvet kell alkalmaznia a bírónak, a tényleges életfogytiglani szabadságvesztés kiszabása is előre megmondható.

2014. május 7-én a központi nyilvántartás adatai szerint az ország büntetés-végrehajtási intézeteiben 2454 többszörös visszaesőből mindösszesen 179 fogvatartott minősült erőszakos többszörös visszaesőnek.⁹⁸ Bár a szám a többszörös visszaesőkéhez képest elenyészőnek tűnhet, azt nem szabad elfelejtenünk, hogy a kategória 5 évvel ezelőtt került bevezetésbe, illetve azt sem, hogy ebben, ez a 179 fogvatartott az elkövetett személy elleni erőszakos bűncselekmények alapján homogén kategóriát alkot.

A következőkben azt mutatom be, hogy a büntetés-végrehajtásban milyen tényezők érintik őket és ezeknek milyen hatásuk lehet rájuk nézve.

5. 1. A fegyházfokozat

Az elmúlt évek statisztikái alapján a fegyház fokozatra ítélték aránya nőtt,⁹⁹ ami a bűncselekmények súlyával, vagy akár a visszaesőkénti elkövetéssel is összefüggésbe hozható. A fegyházfokozat a legszigorúbb, a szabályozottság és az ellenőrzöttség teljes körű, a személyes szükségletekre fordítható pénzösszeg alacsonyabb, a külvilággal pedig kisebb az érintkezés lehetősége.¹⁰⁰

Fegyházfokozatban a fogvatartottak napi egy órát tölthetnek a szabad levegőn, és ha nem dolgoznak - ezt is csak a büntetés-végrehajtási intézeten (a továbbiakban: bv. intézet) belül, vagy a külvilágtól elkülönítve tehetik - vagy tanulnak, zárkákba bezárva kell tölteniük a napjaikat.¹⁰¹ Ezt nagyon nehezen viselik a rabok, különösen akkor, ha a zárkatársakkal nem

⁹⁸ A központi nyilvántartás 2014. május 7-i állapota szerint erőszakos többszörös visszaeső, illetve többszörös visszaeső elítéltek megoszlási adatai aszerint, hogy mely büntetés-végrehajtási intézet nyilvántartásában szerepelnek. Az adatok beszerzése a Budapesti Fegyház és Börtönön keresztül történt.

⁹⁹ LŐRINCZ József – KABÓDI Csaba: A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának hatásrendszere. In: GÖNCZÖL Katalin – KORINEK László– LÉVAI Miklós (szerk.): *Kriminológiai ismeretek, bűnözés, bűnözéskontroll*. Budapest, Corvina, 1996. 356.

¹⁰⁰ LŐRINCZ – KABÓDI i. m. 358.

¹⁰¹ Bv. tvr. 26. §

jönnek ki jól. A személyes interjúk során több megkérdezett mondta azt, hogy csak azért jelentkezik valamilyen OKJ-s képzésre, illetve szeretne dolgozni, hogy ne kelljen egésznap bezárva lennie.

Az erőszakos többszörös visszaeső nem válthat büntetés végrehajtási fokozatot,¹⁰² pedig a fokozatos enyhítés és a külvilágba való visszaszoktatás az ő esetükben még indokoltabb lenne. Ugyanígy nincs lehetőség arra se, hogy az erőszakos többszörös visszaesőkkel szemben enyhébb végrehajtási szabályokat alkalmazzanak.¹⁰³

Arra viszont van lehetőség az erőszakos többszörös visszaesők esetén is, hogy szabadulásuk előtt átmeneti csoportba kerüljenek.¹⁰⁴ Ez segíthet abban, hogy a legszigorúbb körülmények között, a börtönszocializációban eltöltött évek után elkezdjenek hozzászokni a kinti élethez azáltal, hogy az intézeten kívül is dolgozhatnak, illetve hosszabb szabadságra mehetnek.¹⁰⁵

5. 2. A hosszú tartamú szabadságvesztés

Hosszú tartamú szabadságvesztést töltőnek az a fogvatartott tekinthető, aki az öt évet elérő vagy meghaladó szabadságvesztését tölti.¹⁰⁶

A hosszú tartamú szabadságvesztésnek számos negatív hatása van különösen abban az esetben, ha már alapból is egy sérült személyiség kerül a rácsok mögé. Az évekig tartó bezártság pedig még tovább rombolja „a fogvatartott önértékelését, önbecsülését, önálló életvitelre való képességét, kommunikatív és egyéb szociális készségeit.”¹⁰⁷

Azonban mivel ‘a rövidebb büntetés több kárt okoz’ elv már több ízben bizonyítást nyert, mindenképpen előnyként kell megemlíteni, hogy a hosszútartamú szabadságvesztésnek a személyiség pozitív átformálásában épp úgy szerepe lehet, mint leamortizálásában. Ezért pozitívként lehet értékelni - ugyanakkor a bűncselekmények súlyosbodására is lehet következtetni, - hogy az utóbbi időben „nőtt a 10 év feletti és az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt aránya is az elítélte össznépességén belül”.¹⁰⁸

A szabadságvesztés időtartama alatti viselkedésből lehet következtetni az elítélt utóéletére. A hosszútartamú szabadságvesztés több időt biztosít az elítéltek személyiségének megismerésére és a beálló változások is jobban figyelemmel kísérhetőek. A szabályok

¹⁰² Bv. tvr. 28/A. § (3) bekezdés c) pont

¹⁰³ Bv. tvr. 28/B. § (2) bekezdés d) pont

¹⁰⁴ Bv. tvr. 29. § (1)

¹⁰⁵ BOROS – CSETNEKY i. m. 205-206.

¹⁰⁶ NAGY Ferenc: A hosszútartamú szabadságvesztés büntetőjogi kérdéseiről rövid hazai áttekintés és nemzetközi kitekintés alapján. In: *Börtönügyi Szemle*, 2005. évi 2. szám, 16.

¹⁰⁷ LŐRICZ – KABÓDI i. m. 352.

¹⁰⁸ Uo. 357.

megszegése, az agresszív viselkedés, a konfliktus helyzetek felvállalása, mind erőszakos személyiséget sejtet, valamint azt, hogy a szabadulás után számolnunk kell azzal, hogy az adott személyből nagy eséllyel visszaeső válik.¹⁰⁹ Az, hogy az adott fogvatartott a hosszútartamú szabadságvesztés ideje alatt a börtönszocializáció részévé válik elkerülhetetlen, pedig - sajnálatos módon - a börtönszocializáltság és a visszaesés között is kapcsolat van.¹¹⁰

A személyes tapasztalataim azt bizonyítják, hogy a legtöbb fogvatartott inkább belefásul az egész börtönlétbe és ahelyett, hogy visszaélne azzal, hogy neki erőszakos bűncselekmények elkövetésében igen nagy tapasztalata van, inkább a saját világával van elfoglalva a zárkatársak egzecíroztatása helyett.

A BOROS – CSETNEKY páros *Börtönpszichológia* című könyvében konkrétan kitér néhány, a hosszú tartamú szabadságvesztésre ítélteteket érintő vizsgálatra, melyek alapján a következők vonhatók le: hiába gondolnánk, a hosszú időre bezárt fogvatartottak intelligenciája nem romlott, sőt egy longitudinális vizsgálat még némi növekedést is mutatott ki az IQ hányadosokban, viszont személyiségüket tekintve zárkózottabbak, befelé fordulóbbak, önbizalmuk csökkent, ellenségesebbek lettek és a börtönhierarchiában minél magasabb pozíció elfoglalására törekedtek. Ettől függetlenül a külvilág iránt továbbra is érdeklődést mutattak és nem váltak közönyössé, bár a külső személyekkel a kapcsolattartásuk csökkent.¹¹¹ A hosszútartamú szabadságvesztés előnyeként lehet említeni még, hogy a fogvatartottak viselkedése fokozottabban kontrollált, jobban alkalmazkodnak és a deviáns viselkedésre is kisebb az esély.¹¹²

A személyes interjúk alkalmával nem tértem ki konkrétan arra, hogy az interjúalanyok hány fegyelmi és jutalmi ponttal rendelkeznek, de volt pár fogvatartott, akinél szóba került. Ezek alapján csak megerősíteni tudom, hogy a hosszú tartamú szabadságvesztés töltők már megtalálták a helyüket a börtönszocializációban, nincsenek magatartásukból eredő konfliktusaik. Néhány kirívóan problémás elítéltet leszámítva, (volt, akinek 25 fegyelmi is volt, de ez esetben úgy gondolom, a fogvatartott a saját személyisége miatt keveredett bele fegyelmi ügyekbe, és nem azért mert nem szokta meg a börtön szabályait, vagy nem égett ki kellően a bent töltött évek alatt), a legtöbben egy fegyelmmel se rendelkeztek.

Az erőszakos hajlamot tovább fokozhatja a hosszú időn át tartó fenyegetettség érzet. A raboknak nemcsak a zárt világban uralkodó hatalmi viszályok miatt kell frusztráltsággal

¹⁰⁹ BOROS – CSETNEKY i.m. 35-36.

¹¹⁰ Uo. 100.

¹¹¹ Uo. 106-107.

¹¹² BOROS János: A hosszú tartamú szabadságvesztés hatása a fogvatartottak személyiségére. In: *Börtönügyi Szemle*, 2005. évi 2. szám, 19-20.

megküzdenniük, hanem a kinti életben elfoglalt pozíciójának elvesztésétől való félelem miatt is.¹¹³ A hosszú tartamú szabadságvesztés alatt a külső kapcsolatok elkopnak, a látogatások elmaradoznak. Ennek különösen a férfi-női kapcsolatokban lehet jelentősége, mikor is előfordulhat, hogy a bekövetkezett változást a szabadult erőszakos többszörös visszaeső nem tudja másképp lereagálni, mint agresszióval.

Mind azt életfogytiglani, mind a hosszútartamú szabadságvesztést töltőknél megfigyelhető, hogy egyfajta túlélési stratégiát készítenek maguk számára,¹¹⁴ hogy kibírják a rájuk váró börtönéveket. Az általam megkérdezett interjúalanyok nagy részénél ez a megküzdési taktika mind a fegyházban eltöltött mindennapokra vonatkozóan, mind pedig a jövővel kapcsolatos terveikben megjelent.

A több éves börtöntartózkodás nemcsak lelkileg, hanem testileg is megterhelő.¹¹⁵ Hiába sportolnak többen, a napfény hiánya, az étkezés egyhangúsága és silány minősége hosszútávon megviseli az emberi szervezetet, különösen akkor, ha 24 órából 23-at a zárkájukban kell tölteniük.

A hosszú tartamú szabadságvesztés kapcsán meg kell említenem, hogy az erőszakos többszörös visszaesők esetén ez a büntetés egészének a kitöltését jelenti, ugyanis az erőszakos többszörös visszaesők ki vannak zárva a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből.¹¹⁶ Véleményem szerint ezzel egy fajta treatment lehetőségétől is elesnek, ugyanis a legtöbb elítéltet motiválja, az, hogy hamarabb szabadulhat, vagy büntetés-végrehajtási fokozatot válthatnak.¹¹⁷ Ezáltal kevesebb fegyelmet szednek össze, és ha feltételesen szabadulnak, az is visszatartó erejű lehet, az újabb bűncselekmény elkövetésétől, hogy nehogy visszakerüljenek a büntetés hátralévő részének letöltése miatt. A feltételes szabadság hatékonyságáról egyébként többen is pozitívan nyilatkoztak, amikor azt a kérdést tettem fel, hogy hatékonyan találják-e a szabadságvesztést, mint büntetést. A megkérdezett erőszakos többszörös visszaesők 38,1%-a hatásosnak tartja a szabadságvesztés, 19% szerint semmit sem ér, 9,5% szerint a felfüggesztett szabadságvesztés visszatartó ereje hatásosabb, míg 1 fogvatartott szerint a halálbüntetés visszaállítása lenne igazán hatékony.

A Bv. tv. külön szabályozást vezet be a szabadulásra felkészítés esetén a hosszabb tartamú szabadságvesztést töltő elítéltekre vonatkozóan¹¹⁸ némi átmenetet képezve a kinti

¹¹³ FEKETE Mária – GRÁD András: *Pszichológia és pszichopatológia jogászoknak*. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2012. 488-489.

¹¹⁴ BOROS – CSETNEKY i.m. 109.

¹¹⁵ Uo. 160.

¹¹⁶ Btk. 44. § (2) bekezdés a) pont

¹¹⁷ BOROS – CSETNEKY i. m. 186.

¹¹⁸ Bv. tv. 186. §

világba szabadulás előtt a letöltött évek után. Ez a szabályozás úgy gondolom az erőszakos visszaesők kezelésének esetében is jótékony hatást érhet el.

5. 3. A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés

Bár azt mondhatjuk, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása elenyésző a végrehajtandó szabadságvesztések kiszabása körében¹¹⁹, az erőszakos többszörös visszaesők esetén mindenféleképpen ki kell rá térnem. A három csapás büntetési elvnek és a feltételes szabadságra bocsátás kizárásának köszönhetően az ő esetükben kizárólag tényleges életfogytiglani szabadságvesztésről beszélhetünk.

Az életfogytiglanra ítélték között kevesebben vannak azok, akik hosszabb bűnözői karriert futottak be, mint azok, akik egyszer elkövettek egy élet elleni bűncselekményt.¹²⁰ Ezt a megállapítást a saját kutatásom alapján is meg tudom erősíteni: az általam megkérdezett erőszakos többszörös visszaesők inkább mondhatók karrier-bűnözőknek, enyhébb bűncselekményekkel (pl.: rablás, testi sértés minősített esetei). Mindössze három olyan fogvatartottal beszéltem, akik emberölés miatt ültek (ebből egy csak kísérlet volt) és közülük az egyik az emberölést nem is legutoljára követte el, jelenleg enyhébb bűncselekmény miatt ül. Így a három csapás büntetés elv bevezetésének ellenére is sokkal gyakoribbnak mondható a hosszú tartamú szabadságvesztés az erőszakos többszörös visszaesők esetében, mint az életfogytiglani.

Az életfogytiglani szabadságvesztés hatásairól azonban írnom kell, mert még ha szűkebb körben is, de vannak olyan erőszakos többszörös visszaesők, akiket érint, ráadásul sok esetben hasonló hatásokat mutat, mint a hosszútartamú szabadságvesztés.

ANTAL Szilvia, NAGY László Tibor és SOLT Ágnes 2008-ban készített egy - fentebb már általam hivatkozott - empirikus vizsgálatot az életfogytig tartó szabadságvesztésüket töltő fogvatartottak körében. Ennek a vizsgálatnak az eredményeiből emelném ki pár olyan következményét e büntetésnek, mely az általam vizsgált elkövetői kört is érinti.

Az életfogytig tartó szabadságvesztésüket töltők az évek során zárkózottabbá, bizalmatlanabbakká válnak, sokkal motiválatlanabbul, rutinszerűen működnek. Bár a kiégés elkerülhetetlennek tűnik, az életfogytig tartó szabadságvesztés előnye, hogy kontrolláltabbá és alkalmazkodóbbá teszi a fogvatartottakat.¹²¹ A mentálhigiénés állapotuk viszont folyamatosan romlik, amely hozzájárulhat ahhoz, hogy az öngyilkosságot megkísérlők száma

¹¹⁹ ANTAL Szilvia – NAGY László – SOLT Ágnes: Az életfogytig tartó szabadságvesztés empirikus vizsgálata. In: *Kriminológiai Tanulmányok*, 46. kötet, Budapest, Országos Kriminológiai Intézet, 2009. 55.

¹²⁰ ANTAL – NAGY – SOLT i. m. 92.

¹²¹ UO. 63-64.

folyamatosan növekszik az eltelt évek során¹²², így mondhatjuk, hogy az életfogytiglani szabadságvesztést töltők ezen a téren is – hiába a szuicidium-prevenció az egyik legfontosabb feladata a börtönpszichológusoknak - többletmunkát jelentenek a büntetés-végrehajtási intézet dolgozóink számára.¹²³

A bent töltött évek alatt a fogvatartottak nagy része dolgozik és tanulmányokat is folytat.¹²⁴ Előbbit a pénzszerzés, utóbbit legtöbbször – erre a saját kutatásom alapján következtetek – nem feltétlenül a tudásvágy, hanem az idő elütése, és a zárkából pár órára való kijutás motiválja.

A hozzátartozók, barátok látogatása is csökkenést mutat (különösen tíz-húsz év eltelte után), ha életfogytiglani szabadságvesztésről van szó¹²⁵, ami szintén előidézhethet lelki problémákat a már amúgy is befásult fogvatartottaknál, akiknek sokszor pont a család jelenléte jelenti az utolsó remény- és örömforrást.

A tényleges életfogytiglani szabadságvesztés hatásmechanizmusa felbontható egy, a külvilágban megjelenő és egy az elítéltben zajló belső folyamatra. Azért veszélyes, mert a külvilágban megjelenő folyamatok az elítélt lelkivilágának kivetülései. Elmondható, hogy a tényleges életfogytiglanra ítéltel teljesen motiválatlanok, nincsenek céljaik, a büntetés-végrehajtási intézet munkatársaival nincs miért együttműködniük, így a kezelésük is sokkal problematikusabb. Arról pedig nem is beszélve, hogy a passzivitáson kívül előjöhethet a „nincs mit veszteniük” faktor is, és ebben az esetben nemcsak egy kiégésről beszélhetünk, hanem arról is, hogy ezek az emberek még az intézet falain belül is rendkívüli veszélyt jelentenek.¹²⁶

Az erőszakos többszörös visszaesők esetében pedig még inkább igaz a veszély fennállása és nemcsak a büntetés végrehajtása alatt. Ugyanis, ha van egy elkövető, aki ki van okosítva a három csapás büntetési elv jelentéséről (az igaz, hogy ez kevésbé jellemző), és mégis elkövet például egy minősített emberölést harmadik személy elleni erőszakos bűncselekményként, és a rendőrség nem kapja el egyből, ő tisztában van azzal, hogy bűncselekménye után automatikusan tényleges életfogytiglani szabadságvesztésre lesz ítéelve, így, ameddig a rendőrség kezére nem kerül – és akár az elfogási akció alatt is – bármit megtehet arra hivatkozva, hogy ennél súlyosabb büntetést már úgysem kaphat.

¹²² ANTAL Szilvia – NAGY László Tibor – SOLT Ágnes: Az életfogytig tartó szabadságvesztés empirikus vizsgálata. Kutatási zárójelentés. Országos Kriminológiai Intézet, 2008, 44-45. [a továbbiakban: ANTAL – NAGY – SOLT (2008)]

¹²³ CSETNEKY i. m. 109-110.

¹²⁴ ANTAL – NAGY – SOLT i. m. 70.

¹²⁵ Uo. 74-75.

¹²⁶ Uo. 61.

A tényleges életfogytiglani büntetés letöltése pont emiatt a vélelmezett vagy tényleges veszély miatt egy különleges biztonságú körletben zajlik,¹²⁷ védve ezzel az intézetek dolgozóit, a többi fogvatartottat, de magát a TÉSZ-est is.¹²⁸

Az, hogy a hatályos jog erőszakos többszörös visszaesők esetén mérlegelés nélkül kizárja a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét, és ez életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén tényleges életfogytiglani szabadságvesztés jelent, sok tekintetben kifogásolható: ütközik az emberi méltóság elvével, az embertelen, a kegyetlen bánásmód tilalmával, nem felel meg a reszocializáció céljának és ellenkezik a büntetés-végrehajtás praktikus szempontjaival is.¹²⁹ Ezért is születhetett marasztaló döntése a tényleges életfogytiglani szabadságvesztés kapcsán 2014. májusában az Emberi Jogok Európai Bíróságának Magyarországra nézve.¹³⁰

Az Alkotmány Bíróságnak erre az ítéletre, valamint a Fővárosi Ítéltábla tanácsának bírói kezdeményezésére reagálnia kellett, ezért született meg a 23/2014. (VII. 15.) AB határozat a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 2010. július 23-tól 2013. június 30-ig hatályos 85. § (4) bekezdésének folyamatban lévő ügyben történő alkalmazása kizárásáról, a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 81. § (4) bekezdése alaptörvény-ellenességének megállapításáról és megsemmisítéséről, valamint a jogerős határozattal lezárt büntetőeljárások felülvizsgálatának elrendeléséről (a továbbiakban: 23/2014. (VII. 15.) AB határozat).

Előrebocsátom, hogy a 23/2014. (VII. 15.) AB határozat, valamint a strasbourgi bíróság nem az erőszakos többszörös visszaesőkre vonatkozó tényleges életfogytiglani szabadságvesztéssel kapcsolatban hozta meg döntését - ezt az Alkotmány Bíróság is leszögezi -, hanem a bűnhalmazatnak arról a szabályáról, hogy „Ha a bűnhalmazatban lévő bűncselekmények közül legalább három különböző időpontokban elkövetett befejezett személy elleni erőszakos bűncselekmény, a (2) bekezdés szerinti büntetési tétel így felemelt felső határa a húsz évet meghaladná, vagy a bűnhalmazatban lévő bűncselekmények bármelyike életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető, az elkövetővel szemben

¹²⁷ ANTAL – NAGY – SOLT i. m. 62.

¹²⁸ CSÓTI András: A magyar börtönügy új kihívása: a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés, *Börtönügyi Szemle*, 2005. évi 2. szám, 28.

¹²⁹ NAGY i. m. 18.

¹³⁰ László Magyar v. Hungary, no. 73593/10, 2014. május 20.

[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-144109#{"itemid":\["001-144109"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-144109#{) [letöltve: 2014. 10. 26.]

életfogytig tartó szabadságvesztést kell kiszabni. Ha azonban e törvény Általános Része lehetővé teszi, a büntetés korlátlanul enyhíthető.”¹³¹

Bár az erőszakos többszörös visszaesőkre vonatkozó három csapás büntetési elv, és a bűnhalmazatnak ezen szabálya hasonlóságot mutat, a legalapvetőbb különbség az elkövetők tekintetében van: míg az erőszakos többszörös visszaeső legalább kétszer követett el személy elleni erőszakos bűncselekményt és ezekért mindegyik alkalommal meg lett büntetve, jelenleg pedig a harmadik személy elleni erőszakos bűncselekménye miatt számíthat elítélésre, addig a bűnhalmazat alapján kiszabott büntetésre váró lehet, hogy első alkalommal követett el rövid időn belül három személy elleni erőszakos bűncselekményt, úgy hogy korábban nem is volt büntetve.¹³²

A Fővárosi Ítéltábla tanácsa a bűnhalmazatra vonatkozó Btk., valamint korábbi Btk. szerinti fent említett rendelkezésével kapcsolatban több olyan kifogást is emelt, amely akár az erőszakos többszörös visszaesőkre vonatkozó három csapás elvre is érvényes lehet. Ilyen például az, hogy nem felel meg az arányosság követelményének az, hogy egy nem életfogytig tartó szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekményt megvalósító elkövetővel szemben életfogytig tartó szabadságvesztés büntetést szabnak ki, valamint az is, hogy ez a rendelkezés kizárja a súlyosító és enyhítő körülmények figyelembevételének lehetőségét, és ezzel megsérti az emberi méltóságot.¹³³ A bírói ítélezés hiánya pedig a bírói függetlenség elvét sérti.¹³⁴ A jogbiztonság elvének megléte úgy vélem az erőszakos többszörös visszaesőkre vonatkozó három csapás esetén nem kérdőjelezhető meg. Kiszámítható, hogy milyen esetben és mely bűncselekmények elkövetéskor kerül kiszabásra a tényleges életfogytiglani szabadságvesztés.

Az Alkotmány Bíróság a Fővárosi Ítéltábla tanácsának kezdeményezését megalapozottnak találta,¹³⁵ azt azonban kikötötte, hogy az Alkotmány Bíróságnak nem feladata a büntetőpolitikai célok hatékonyságáról dönteni, ő az adott kérdést alkotmányossági szempontból vizsgálja.¹³⁶ Az Alkotmány Bíróság határozatából az erőszakos többszörös visszaesőkre vonatkozó szabályozás esetén is érvényes lehet annak a véleménynek, hogy a halmazati három csapás keretében kiszabandó életfogytig tartó szabadságvesztés esetén a bíróságnak nincs meg a lehetősége arra, hogy az elkövetett bűncselekményt tényleges tárgyi súlya szerint értékelje, valamint figyelembe vegye az elkövető társadalomra veszélyességét, a

¹³¹ Btk. 81. § (4)

¹³² 23/2014. (VII. 15.) AB határozat, Indokolás, II. [15]

¹³³ 23/2014. (VII. 15.) AB határozat, Indokolás, I. [5]

¹³⁴ 23/2014. (VII. 15.) AB határozat, Indokolás, I. [6]

¹³⁵ 23/2014. (VII. 15.) AB határozat, Indokolás, III. [16]

¹³⁶ 23/2014. (VII. 15.) AB határozat, Indokolás, III. [33]

bűnösség fokát és a súlyosító és enyhítő körülményeket.¹³⁷ Így az Alkotmány Bíróság a bírói mérlegelés hiányát is bizonyítottan találta.¹³⁸

Úgy gondolom, hogy az, hogy többek között a fent említett érveket is figyelembe véve az Alkotmány Bíróság megsemmisítette a Btk. és a korábbi Btk. halmazati három csapásként elhíresült rendelkezéseit, előremutató lehet az erőszakos többszörös visszaesőkre vonatkozó három csapás esetében is. Még ha a rendelkezés megsemmisítésére nem is kerülne sor, már most készülöben van egy törvénytervezet, mely a kegyelmezési törvényt úgy módosítaná, hogy akik tényleges életfogytiglani szabadságvesztére lettek ítélve, azok társalomba visszaengedésre alkalmasságát 40 év letöltése után két évente hivatalból felülvizsgálná egy kegyelmezési bizottság.¹³⁹ Ez pedig az erőszakos többszörös visszaesőkre ugyanúgy vonatkozna, mint a többi tényleges életfogytiglani szabadságvesztését töltő fogvatartottra. A tervezet elfogadásról a napokban kezdődik parlamenti vita.¹⁴⁰

5. 4. Az erőszakos többszörös visszaesők körülményei a büntetés-végrehajtási intézetekben

Bár automatikusan arra a következtetésre lehetne jutni, hogy az erőszakos bűncselekmények elkövetői a börtönhierarchiában vezető szerepet töltenek be, ezt a saját tapasztalataim nem támasztják alá. Az interjúalanyok mindössze 14,3%-a vallotta magát „menőnek”, míg 71,4%-uk átlagos szerepűnek, irányítottan pedig 9,5%-uk. Azt viszont hozzá kell tennem, hogy az elkövetett bűncselekményeken kívül ez volt az a kérdéskör, amire nem szívesen válaszoltak a megkérdezettek.

A bv. intézetben jelenleg 42,8%-uk tanul, további 2 ember pedig éppen az interjúk készítésének idején jelentkezett OKJ-s tanfolyamra, 23,8% dolgozik.

A tanuláson és munkán kívül a legtöbben olvasással töltik az idejüket (57,1%), 28,6% sportol, valamint többen említették, hogy a zárkatársaikkal kártyáznak vagy beszélgetnek.

Ahogy fentebb említettem a család és a barátok jelenléte nagy fontos egy ilyen bizonytalan helyzetben a fogvatartottak számára. Az általam megkérdezett erőszakos többszörös visszaesők 38,1%-át látogatja rendszeresen a családja, a barátok, ismerősök látogatására pedig 19%-uk számíthat.

¹³⁷ 23/2014. (VII. 15.) AB határozat, Indokolás, III. [62]

¹³⁸ 23/2014. (VII. 15.) AB határozat, Indokolás, III. [63]

¹³⁹ KORMANY.HU: Még idén elfogadja az Országgyűlés az új kegyelmi törvényt.

<http://www.kormany.hu/hu/igazsagugyi-miniszterium/parlamenti-allamtitkarsag/beszedek-publikaciok-interjuk/meg-iden-elfogadja-az-orszaggyules-az-uj-kegyelmi-torvenyt> [letöltve: 2014. 10. 26.]

¹⁴⁰ INDEX.HU: Két évente adagolnák a rács mögé a reményt.

<http://index.hu/belfold/2014/10/27/tenyleges-életfogytiglan-enyhites-torvenymodositas/> [letöltve: 2014. 10. 28.]

Az interjúalanyok 47,6%-át senki nem látogatja. Ez természetes nem azt jelenti, hogy ennyi fogvatartott szabadulása után se számíthat a családja segítségére, mindössze vannak olyanok, akiknek a rokonai nem tudják megtenni idő- vagy pénzhány miatt, hogy látogassák a szabadságvesztést töltő hozzátartozójukat. Ettől függetlenül az ő jelenlétük is fontos lenne.

A megkérdezett erőszakos többszörös visszaesők legtöbbjéről elmondható, hogy bár realisan látják önmagukat és a külvilág általi megítélésüket, és az ennek köszönhető boldogulási nehézségeiket, rendelkeznek valamiféle jövőképpel.¹⁴¹

Az, hogy az interjúalanyok kész tervekkel tekintenek a jövőbe, egyfajta megküzdési taktikának is tekinthető. Nyilvánvaló, hogy könnyebb a hátralévő időre úgy tekinteni, hogy majd ha letelik, akkor elkezdhetik megvalósítani, amit szeretnének.

A megkérdezettek 66,6%-a számolt be konkrét tervekről. A legtöbben dolgozni (38,1%) és tanulni (9,5%) szeretnének, valamint a „családdal lenni”/családalapítás is visszatérő motívum volt jó pár fogvatartottnál (28,6%). Vannak, akik a külföldre költözésben látják a megoldást (kint élő rokonok segítségével), és hogy két végletet is említsek: az egyik megkérdezett lelkipásztorként szeretne majd dolgozni, így szabadulása után ezért akar majd tanulni, míg egy másik fogvatartott nyíltan vállalta, hogy ő nem fog letérni a bűnözés útjáról.

Úgy gondolom, hogy az utóbbi példától eltekintve, ez a hozzáállás sokkal jobb, mintha lemondanának magukról, és úgy állnának a kinti élethez, hogy előéletük miatt, nem tudnak majd boldogulni. Ha a belső elhatározásuk megvan arra, hogy más lehetőségeket keressenek a bűncselekmények elkövetése helyett – hiszen nem felejthetjük el, hogy a 21 megkérdezettből 15-en követtek el rablást is, főként pénzszerzés céljából -, akkor már sokkal könnyebb továbblépni és más alternatívákat keresni. Az pedig szintén pozitívum, hogy 9-en kifejezetten kitértek arra, hogy már semmi esetre se akarnak visszakérülni a bv. intézetbe.

5. 5. Mít lehetne még tenni az erőszakos többszörös visszaesők hatékonyabb kezelése érdekében a büntetés-végrehajtási intézetekben?

Azt már az 1970-es években is felismerték, hogy szükség van az erőszakos visszaesők tipizálására mind a büntetés kiszabása, mind a végrehajtása terén.¹⁴² A büntetés-kiszabásban való megkülönböztetés megtörtént, azonban a büntetés-végrehajtás ezt nem tudta teljes mértékben követni.

¹⁴¹ FEKETE – GRÁD i. m. 495.

¹⁴² *Korszerűbb, hatékonyabb bánásmód a többszörösen visszaeső bűnözőkkel.* Vita az ELTE Állam és Jogtudományi Kara Kriminológiai Munkaközösségének 1971. február 26-i ülésén, Budapest, 1972. 16.

Az a probléma orvosolhatatlannak tűnik, hogy az általam vizsgált elkövetői kategória képviselői évtizedeket töltenek büntetés-végrehajtási intézetekben, és ennek köszönhetően nem csak arról van szó, hogy egyfajta rutint szereznek, hanem arról is, hogy az intézet falain belül már biztonságban is érzik magukat. Mondhatni komfortzónává vált számukra a benti lét. Ebből kifolyólag vannak, akik visszavágyanak,¹⁴³ illetve, tisztában vannak azokkal a körülményekkel, amik az újbóli bűncselekmény elkövetését követően várnak rájuk, így a bizonytalanságtól való félelem nem lehet visszatartó erő az ő esetükben.

A fogvatartottak számára fontos tényező a pszichológusok jelenléte.¹⁴⁴ Saját tapasztalataim is alátámasztják, hogy a raboknak igényük van arra, hogy valakivel fel tudják venni a kapcsolatot, ha segítségre van szükségük, de vannak olyanok is, akik egyszerűen csak beszélgetés céljából többször is felkeresik a szakembereket. Különös jelentősége van ennek a lehetőségnek hosszútartalmú szabadságvesztést vagy életfogytig tartó szabadságvesztést töltők számára. Az azonban nem hagyható figyelmen kívül, hogy a hazai börtönök őrzésorientáltsága miatt a pszichológusok mozgástere sokkal szűkebb, mint a nyugati államok nevelésorientált intézeteiben.¹⁴⁵

Ettől függetlenül meg kell, hogy említsem, hogy ismertek olyan kezelési módszerek, amelyek kifejezetten az erőszakos többszörös visszaesők esetében pozitív eredményre vezethetnének. A leghatékonyabbak a csoportos foglalkozások lennének az ő esetükben. A problémamegoldó csoport rendszeres időközönkénti megtartása a belső konfliktusok – melyek az erőszakos elkövetők körében gyakrabban fordulnak elő - megoldását segítené, és a későbbi kinti konfliktushelyzetekre való megfelelő reagáláshoz is egyfajta mintául szolgálna.¹⁴⁶

A kognitív-magatartási tréningek a „legmagasabb visszaesési rizikójú” fogvatartottak számára készültek. Cél, hogy az elkövetőket a kriminogén gondolkodásuk felismerésének irányába terelje, és elérje ennek megváltoztatását. A nyugati államokban igen nagy hatékonysággal alkalmazzák azt a svéd modellt, amely nem feltétlenül a gondolkodásbeli hibákból indul ki, hanem meghatároz bizonyos deficit területeket. Ilyen például a „gondolkodásmód, a világnézet, az értékrend, az empátia, a nehézségekkel való megküzdés technikája, alkalmazkodási és problémamegoldó képesség”.¹⁴⁷ Ezekre reagálva a program a következő

¹⁴³ FEKETE – GRÁD i. m. 494.

¹⁴⁴ BOROS (2005) i. m. 23.

¹⁴⁵ FEKETE – GRÁD i. m. 515.

¹⁴⁶ BOROS – CSETNEKY i. m. 192-193.

¹⁴⁷ UO. i. m. 194.

területekre koncentrálni: „problémamegoldás, szociális készségek, megküzdés a nehézségekkel, érzelmek kontrollálása, kreatív gondolkodás, értékek erősítése, kritikai gondolkodás”.¹⁴⁸

A személyes interjúkon tapasztaltak alapján úgy gondolom, hogy ajánlatos lenne a fogvatartottak társalgási készségét fejleszteni, valamint arra is megtanítani őket, hogy hogyan kezelhetnék a családi konfliktusokat és hogyan vehetnék fel a kapcsolatot megfelelő módon a másik nemmel (különösen a szexuális jellegű bűncselekmények elkövetői).

Létezik tréning továbbá az alkoholisták és az agresszió és erőszak kezelésére.¹⁴⁹ Az utóbbi kettő tréning kiemelt szükségességét az általam lefolytatott kutatás, és maga az elkövetői kategória is indokolja.

A kezelések ilyen mértékű speciálizálása és kiterjesztése az adott elítélttípusokra azonban akadályba ütközik. Először is, ha konkrétan az erőszakos többszörös visszaesőkkel szemben alkalmaznának bármilyen terápiát, akkor nagyon sok olyan elkövetői csoport lenne még, akikkel szemben szintén vannak kidolgozott treatment-elméletek, amelyeket alkalmazni lehetne. Még úgyis, hogy a differenciált kezelési módszerek a fejlettebb büntetés-végrehajtással rendelkező országokban hatékonyak bizonyultak, a legnagyobb probléma hazánkban kiküszöbölhetlen: a bv. intézetek szakember-hiányban szenvednek.¹⁵⁰

Bizonyított, hogy legtöbbször alacsony műveltségű, primitív emberek válnak erőszakos többszörös visszaesőkkel, így az ő esetükben különösen fontos lenne a hangsúlyt az oktatásra fektetni. Hiszen magasabb végzettséggel jobb életszínvonalat tudnának maguknak teremteni. Mivel az 1993-as törvényi szabályozás eltörölte azt a rendelkezést, „amely a 40. életévét be nem töltött elítéltet kötelezte az általános iskola elvégzésére”¹⁵¹, így egy hasonló szabály alkalmazása visszalépést jelentene, ettől függetlenül úgy vélem a jogalkotó felismerte, hogy valahogyan ösztönözni kéne a fogvatartottakat a tanulásra, ugyanis a Bv. tv. már rendelkezik arról, hogy az oktatásban részt vevő elítélteket ösztöndíj illeti meg.¹⁵²

Mivel az erőszakos többszörös visszaesők jelentős hányada tartozik a hosszú tartamú szabadságvesztést töltők közé, meg kell említenem, hogy az Európa Tanács is fogalmaz meg ajánlást az öt évnél hosszabb időre ítélték számára, melyre CSETNEKY is hivatkozik, amikor a pszichológusi munkáról ír Európa börtöneiben. Az R (2003) 23 számú ajánlás olyan igényeket támaszt a hosszan fogvatartottak börtönkörülményeivel szemben, mint a normalizáció, a felelősség érzet kialakítása, a biztonság, részvétel oktatásban, tréningeken, szabadidős

¹⁴⁸ BOROS – CSETNEKY i. m. 194.

¹⁴⁹ Uo. 195-197.

¹⁵⁰ Uo. 208.

¹⁵¹ LŐRINCZ – KABÓDI i. m. 363.

¹⁵² 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról 181. § (2)

programokban, feszültségmentes légkör biztosítása, valamint a fokozatváltás lehetősége.¹⁵³ Ez utóbbi az erőszakos többszörös visszaesők esetében kizárt. Ezt nyilvánvalóan indokolja a bűncselekmények súlyossága és esetleg a börtön fokozatban lévők védelme is, de ettől függetlenül úgy gondolom, motivációt jelentene az erőszakos többszörös visszaesők számára, ha az ő intézeti körülményeikben is beállhatna némi pozitív változás a jó magaviseletüknek köszönhetően. Különösen azért, mert ahogy az általuk elkövetett bűncselekmények jellemzéséből is kitűnik, nem feltétlenül ők követik el a legsúlyosabb, legelvetemültebb bűncselekményeket. Sokszor mindössze egy bűnözői életmód hozadéka – egyéb, főként vagyoni jellegű bűncselekmények mellett – a személy elleni erőszakos bűncselekmények.

¹⁵³ CSETNEKY i. m. 105.

6. ÖSSZEGZÉS

Dolgozatom fő célja az volt, hogy bemutassam, hogy az erőszakos többszörös visszaesői kategória bevezetése után pár évvel milyen helyzetben vannak ennek az elkövetői csoportnak a képviselői.

Ahogy az erőszakos többszörös visszaesők fogalmának kialakulásáról szóló fejezetben levezetésre került a kategória bevezetése a kriminológia ösztönzésére került bevezetésre, egyedül hazánkban. A fogalom megjelenésének leginkább a megkülönböztetett büntetési elvek szempontjából van jelentősége, ám az sem hagyható figyelmen kívül, hogy megjelölés egységes szubjektív vonásokat is sejtet.

Egyértelmű, hogy a kategóriára vonatkozó büntetéskiszabási elvek sajátosságai miatt továbbra is a (felül)vizsgálódás tárgyát fogják képezni - különösen a három csapás elv -, és folyamatos forrásai lesznek a mellettük és az ellenük érvelő tudományos munkáknak.

Dolgozatom elsősorban nem az erőszakos többszörös visszaesőkre vonatkozó büntetési szabályok bírálatát tartalmazza, hanem sokkal inkább annak bemutatását, hogy ezek az elvek milyen büntetés-végrehajtási helyzetbe kényszerítik az erőszakos többszörös visszaesőket.

Mielőtt azonban rátértem volna a büntetés-végrehajtás összetevőinek vizsgálatára, fontosnak tartottam, hogy az erőszakos többszörös visszaeső elkövetővé válás okait saját kutatásommal is feltárjam, illetve eredményeimet egy korábbi kutatással¹⁵⁴ is összevetve bemutassam. Az elkövetett bűncselekmények jellemzőiből kiindulva megvizsgáltam az elkövetők személyes körülményeit, beleértve a családi és baráti kapcsolataikat, az iskolai végzettségüket, munkakörülményeiket, az alkohol- és drogfogyasztási szokásaikat, valamint kitértem arra is, hogy a tudomány felismert bizonyos személyiségzavarokat, melyek a többszörös visszaesővé válást megalapozhatják.

Mindezek ismertetése után áttértem a konkrét büntetés-végrehajtási helyzet vizsgálatára és arra, hogy az erőszakos többszörös visszaesők miként küzdenek meg azokkal a súlyos jogkövetkezményekkel melyeket a törvény - jóval meghatározottabban, mint más elkövetők esetén - előír velük szemben.

Arra a következtetésre kellett jutnom, hogy az erőszakos többszörös visszaesők megkülönböztetése a büntetés-végrehajtásban hagy némi kivetnivalót maga után. A legfontosabb az lenne, hogy az erőszakos többszörös visszaesői kategóriát a különös és a többszörös visszaesők kategóriájával egyenrangúvá tegyék, és eszerint a kategória szerint

¹⁵⁴ Ld. VIGH József – GÖNCZÖL Katalin – KISS Juhász István – SZABÓ Imre: *Erőszakos bűncselekmények és elkövetőik*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1973. 294-305.

tartsák számon az erőszakos visszaesőket. Az erőszakos többszörös visszaesők kategorizálásával az elítéltek differenciálásának követelményét tovább lehetne árnyalni, melynek előnyeit a BOROS – CSETNEKY páros az ügyintézés áttekinthetőségében, a pénzügyi források hatékonyabb felhasználásában és a hatékonyabb kezelésben látja.¹⁵⁵

Éppen amiatt tartottam fontosnak az erőszakos többszörös visszaesők szubjektív vonásainak is feltárását, mert így könnyebben körülhatárolható, hogy pontosan milyen kezelési technikák lehetnek hatékonyak az esetükben.

A már büntetés-végrehajtási intézetbe került erőszakos többszörös visszaesők személyisége sokkal nehezebben vagy egyáltalán nem formálható. Ezért kell a nevelést már akkor elkezdeni, amikor egy elítélt az első erőszakos bűncselekményéért börtönbe került és lehet következtetni arra, hogy esetében nagyobb esély van a visszaesésre.

Hiszen minden kezdeményezés - az általam hivatkozott az Emberi Jogok Európai Bíróságának döntése, a 23/2014 (VII.15.) AB határozata, az új Bv. tv. - az enyhítés vagy legalábbis egy sokkal inkább egyéniesített szabályozás irányába mutat.

Bár a jelenlegi helyzet az, hogy hazánkban a bv. intézetek elsősorban a rabok őrzését tartják elsődleges céljuknak,¹⁵⁶ mivel a Bv. tv. is a szabadságvesztés végrehajtás feladataként jelöli meg a reintegrációs programot és a reszocializációt,¹⁵⁷ ezért a jövőben a nevelés-központú büntetés-végrehajtási intézetek irányába történő fejlődést lehet remélni, ahol az erőszakos többszörös visszaesők is a számukra legmegfelelőbb kezelésben/kezelésekben részesülhetnek.

¹⁵⁵ BOROS – CSETNEKY i. m. 84.

¹⁵⁶ FEKETE – GRÁD i. m. 484.

¹⁵⁷ Bv. tv. 83. § (1)

FELHASZNÁLT IRODALOM

ANTAL Szilvia – NAGY László Tibor – SOLT Ágnes: Az életfogytig tartó szabadságvesztés empirikus vizsgálata. Kutatási zárójelentés. Országos Kriminológiai Intézet, 2008.

ANTAL Szilvia – NAGY László Tibor – SOLT Ágnes: Az életfogytig tartó szabadságvesztés empirikus vizsgálata In: *Kriminológiai Tanulmányok*, 46. kötet. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2009.

BEKE-MARTOS Judit: Three Strikes Law. A három csapás törvénye Amerikában. *Rendészeti Szemle*, 2009. évi 9. szám

BELOVICS Ervin – BUSCH Béla – GELLÉR Balázs – NAGY Ferenc – TÓTH Mihály: *Büntetőjog I. – A 2012. évi C. törvény alapján – Általános Rész*. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, 2012.

BOROS János: A hosszú tartamú szabadságvesztés hatása a fogvatartottak személyiségére, *Börtönügyi Szemle*, 2005. évi 2. szám

BOROS János – CSETNEKY László: *Börtönpszichológia*. Második, átdolgozott kiadás, Rejtjel Kiadó, Budapest, 2002.

CSÓTI András: A magyar börtönügy új kihívása: a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés, *Börtönügyi Szemle*, 2005. évi 2. szám

FÁBRY Anton: A „Három csapás” büntetési elv bevezetése és ennek tapasztalatai Szlovákiában, *Ügyészek Lapja*, 2010. évi 6. szám

FEKETE Mária – GRÁD András: *Pszichológia és pszichopatológia jogászoknak*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012.

GÖNCZÖL Katalin: *A visszaeső bűnelkövetők tipológiája*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1980.

Korszerűbb, hatékonyabb bánásmód a többszörösen visszaeső bűnözőkkel. Vita az ELTE Állam és Jogtudományi Kara Kriminológiai Munkaközösségének 1971. február 26-i ülésén, Budapest, 1972.

LŐRINCZ József – KABÓDI Csaba: A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának hatásrendszere. In: GÖNCZÖL Katalin – KORINEK László – LÉVAI Miklós (szerk.): *Kriminológiai ismeretek, bűnözés, bűnözéskontroll*. Corvina, Budapest, 1996.

NAGY Ferenc: A hosszútartamú szabadságvesztés büntetőjogi kérdéseiről rövid hazai áttekintés és nemzetközi kitekintés alapján. *Börtönügyi Szemle*, 2005. évi 2. szám

OBERSCHALL Pál: *A visszaesés*. Politzer Zs. és fia kiadása, Budapest, 1900.

POLT Péter (főszerk.): *Új Btk. kommentár. 2. kötet, Általános rész*. Budapest, Nemzeti Közszerkölátati és Tankönyvkiadó, 2013.

SINKU Pál: *Kriminalisztikai alapfogalmak*. Szent István Társulat, Budapest, 2014

TÓTH Mihály: Utak ösvények és csapások a visszaesés büntetőjogi szabályozásában. In: BELOVICS Ervin – TAMÁSI Erzsébet – VARGA Zoltán (szerk.): *Örökség és büntetőjog. Emlékkönyv Békés Imre tiszteletére*. PPKE JÁK, Budapest, 2011.

VIGH József – GÖNCZÖL Katalin – KISS Juhász István – SZABÓ Imre: *Erőszakos bűncselekmények és elkövetők*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1973.

Internetes források

ORIGO.HU: Strasbourg: Embertelen a tényleges életfogytiglan (<http://www.origo.hu/itthon/20140520-strasbourg-embertelen-a-tenyleges-életfogytiglan.html>) [letöltve: 2014. 09. 15.]

KORMANY.HU: Még idén elfogadja az Országgyűlés az új kegyelmi törvényt. <http://www.kormany.hu/hu/igazsagugyi-miniszterium/parlamenti-allamtitkarsag/beszedekek-publikaciok-interjuk/meg-iden-elfogadja-az-orszaggyules-az-uj-kegyelmi-torvenyt> [letöltve: 2014. 10. 26.]

INDEX.HU: Két évente adagolnák a rács mögé a reményt. <http://index.hu/belfold/2014/10/27/tenyleges-életfogytiglan-enyhites-torvenymodositas/> [letöltve: 2014. 10. 28.]

JOGFORRÁSOK

1928. évi X. törvénycikk a büntető igazságszolgáltatás egyes kérdéseinek szabályozásáról

1843-ik évi magyar büntető törvénykönyvi javaslat

1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről

1978. évi IV. törvény a Büntetőtörvénykönyvről

1979. évi 11. törvényerejű rendelet a büntetések és intézkedések végrehajtásáról

1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról

Legfelsőbb Bíróság 83. BK vélemény az erőszakos többszörös visszaesőkről
(<http://www.lb.hu/hu/kollvel/83-bkv>) [letöltve: 2014. 10. 15.]

2009. évi LXXX. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról

2010. évi LVI. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról

23/2014. (VII. 15.) AB határozat a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 2010. július 23-tól 2013. június 30-ig hatályos 85. § (4) bekezdésének folyamatban lévő ügyben történő alkalmazása kizárásáról, a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 81. § (4) bekezdése alaptörvény-ellenességének megállapításáról és megsemmisítéséről, valamint a jogerős határozattal lezárt büntetőeljárások felülvizsgálatának elrendeléséről

Magyarország Alaptörvénye